

PRIEDAI

PROFESORIŲ MACEINĄ PRISIMENANT

Ignas Medžiukas

Su prof. Antanu Maceina, mūsų žymiuoju mokslininku, filosofu, pedagogu ir poetu (Antano Jasmanto vardu), mirusiu sausio 27 d. Vakarų Vokietijoje, riša mane jaunystės dienų prisiminimai.

Kai 1923 m. įstojau į „Žiburio“ gimnazijos Prienuose trečią klasę, Antaną Maceiną radau penktoje klasėje. Jis gyveno pas savo tetas Maceiniukes Naujamiesčio gatvėje, prie Nemuno, netoli nuo kun. P. Martišiaus neseniai pastatytos dviejų aukštų gimnazijos ir parapijos šventovės. Aš apsigyvenau gretimame name, kurio savininkas buvo neseniai iš Amerikos grįžęs, jau nebejaunas žmogus, pavarde Šiškus. Kai mes jauni, turėdami daug energijos, mėgindavome savo jėgas namų verandoje, šeiminkas išeidavo iš savo buto ir pravėręs duris perspėdavo: „Tamselės, jums kitą metą mano namuose kambario nėra!“ Ir iš tikrųjų po metų ar dvejų persikėliau į erdvesnį kambarį Maceiniukių namuose.

Kai oras būdavo šiltesnis, pamokas ruošdavome Nemuno pakrantėje. Ten praleisdavome ir laisvalaikį meške-riodami, pasivaikščiodami ar maudydamiesi, o kartais ir padainuodavome.

Su Antanu susitikdavome kasdien ne tik gimnazijoje, bet ir po pamokų. Jis buvo gabus mokinys, draugiškas, paslaugus, pasiruošęs kitam padėti. Kartą matydamas, kad aš sunkiai vargstu rašydamas lietuvių kalbos mokytojo

paskirtą temą, paėmė iš manęs pieštuką ir per keliolika minučių parašė. Aš jo parašytą rašinėlį perrašiau į sąsiuvinį ir gavau gerą pažymį. Bet nusižiūrėjęs, kaip jis rašo, pats ėmiau mėginti ir kaskart vis geriau išeidavo. Kitais metais, būdamas ketvirtoje klasėje, ėmiau rašinėti į laikraščius. Vieną sekmadienį gimnazijos salėje buvo vakaras su vaidinimu. Neturėdami pinigų, negalėjome nusipirkti bilietų. Antanas kažkaip sukombinavo bilietus ir mes nemokamai galėjome įeiti į salę.

Baigęs penkias klases, Antanas Maceina įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją, kuri tuo metu buvo Gižuose. Būdamas klieriku, atostogų parvažiudavo į Prienus pas tetas. Dalyvaudavo ir kalbėdavo pavasarininkų susirinkimuose, kursuose ir šventėse. Su juo mokėsi filosofijos ir teologijos Vilkaviškio seminarijoje kunigai pasakoja, kad A. Maceina profesoriams dažnai iškeldavęs iš tų mokslo sričių įvairių klausimų, kuriuos jiems ne visada buvo lengva išnarplioti.

Abejodamas savo pašaukimu, A. Maceina iš kunigų seminarijos pasitraukė. (Jei tiksliai prisimenu, jis dukart buvo į seminariją įstojęs.) Po to studijavo Kaune Teologijos-filosofijos fakultete, kurį baigęs, kaip gabus studentas, buvo išsiųstas pagilinti mokslų į užsienio universitetus. Grįžęs išgijo daktaro laipsnį, habilitavosi ir buvo paskirtas privatdocentu. Greitu laiku pasireiškė kaip mokslininkas, dėstydamas ir rašydamas savo specialybės mokslinius veikalus.

A. Maceina aktyviai reikėsi ir visuomeniniuose darbuose, ypač buvo pagarsėjęs savo tuo metu radikaliomis socialinėmis mintimis, siūlymu altorių auksą išdalinti vargšams, pasisakymu prieš vyskupų auksinius kryžius. Pasak kun. J. Prunskio, jis buvo tikras socialinio teisingumo šauklys. Dėl to jis buvo patekęs į nemalonę arkiv. J. Skvirecko, kuris per fakulteto dekaną perspėjo jį, kad bus atimta *missio canonica* (teisė dėstyti). Arkivyskupo akyse A. Maceina nebuvo *persona grata* ir todėl nebuvo patvirtintas išrinkus jį į KVC valdybą.

A. Maceina pagarsėjo plačiai, pasirašydamas su kitais deklaraciją „Į organiškios valstybės kūrybą“, kuri buvo paskelbta J. Keliuočio redaguojamoje „Naujojoje Romuvoje“. Jis buvo didelis entuziastas šios, jo nuomone, tobulesnės valstybinės santvarkos.

A. Maceina aktyviai buvo įsijungęs į „XX amžiaus“ dienraščio kolektyvą, nors buvo apsikrovęs darbais universitete. Žodžiu, jis buvo didelių gabumų ir nepaprasto darbštumo asmuo.

Kai 1940 m. vasarą Raudonoji armija užėmė Lietuvą, A. Maceina su kunigais Juozu Marčiulioniu, Leonu Klimu ir Kazimieru Miliausku apsilankė pas Vištyčio kleboną kun. Jurgį Paransevičių (vėliau nacių Dachau koncentracijos stovyklos kalinį). Nutaikęs palankią progą, spruko per sieną ir pabėgo į Vokietiją. Su juo atvažiavę kunigai buvo suimti ir uždaryti kalėjime, iš kurio išėjo tik kilus karui 1941 m. birželio 22 d.

Čia visi paminėti dalyvavę šioje dramoje asmenys jau yra mirę, išskyrus kun. Klimą, kuris senatvės dienas leidžia JAV, kaip iš spaudos sužinojau, jau beveik apakęs.

Pabėgęs į Vokietiją, A. Maceina apsigyveno Berlyne. Pulkininkas K. Škirpa, sudarydamas karui prasidėjus vyriausybę, A. Maceiną buvo pakvietęs švietimo ministru. Deja, pats Škirpa vokiečių nacių buvo apgautas ir laikomas namų arešte, o A. Maceina gavo leidimą važiuoti į Lietuvą profesoriauti tik lapkričio mėnesį. Čia, sėkmingai dirbdamas Filosofijos fakultete, buvo išrinktas jo dekanu, o 1944 m. vasarą, artėjant frontui iš rytų, daugeliui masiškai bėgant nuo patirto teroro, ir jis pasitraukė. Gyveno stovyklose. Paskutinį kartą esu jį sutikęs ateitininkų sendraugių suvažiavime 1948 m. balandžio 11 d. Augsburgėje. Tada dar jis buvo jaunas ir geros sveikatos. Profesoriavo Freiburgo ir Miunsterio universitetuose.

Pasakojama, kad sovietai buvo išleidę į Vokietiją jo žmoną Juliją (Tverskaitę), kuri turėjo jį prikalbinti grįžti į

Lietuvą. Bet jis, nepasitikėdamas pažadais, grįžti nesutiko ir liko Vakarų Vokietijoje. Nors paskutiniuosius beveik dvidešimt metų po širdies infarkto buvo silpnos sveikatos, bet atliko daugybę reikšmingų darbų, paliko svarbių raštų. Jis yra nusipelnęs išsamios monografijos, kuri nedelsiant turėtų būti parašyta, kol dar yra gyvųjų, kurie jį asmeniškai pažinojo.

Iš: „Tėviškės žiburiai“, 1987, kovo 17 (Nr. 12).

PROF. ANTANAS MACEINA IŠ ARTI IR TOLI

Atsiminimų žiupsnelis

Vincas Natkevičius

1. Jaunutis profesorius Lietuvoje

Jau būdamas Vilkaviškio gimnazijos aukštesnėse klasėse, uoliai skaičiau prof. A. Maceinos straipsnius ano meto katalikų spaudoje - „Židinyje“, „XX amžiaus“ dienraštyje. Tad degiau smalsa jį išvysti gyvą universiteto katedroje, kai 1938 m., baigęs gimnaziją, rudenį įstojau į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą Kaune studijuoti lietuvių literatūros ir filosofijos. A. Maceina ir St. Šalkauskis buvo mano pasaulėžiūriniai vadai, kurių pažiūromis buvau persiėmęs ir kurie lemiamai apsprendė, kad šalia literatūros ėmiausi studijuoti ir filosofiją. A. Maceina 1938 metų rudens semestrą neskaitė jokie filosofinio kurso, tevedė mokslinio darbo metodikos pratybas, kurios buvo privalomos visiems pradedantiems studijuoti. Tą rudenį į Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyrių naujai įstojančių studentų buvo bene 20. Tai buvo drąsūs idealistai jaunuoliai, jaunuolės, savo ateitį statą pavojun. Mat Filosofijos skyrius buvo beteisis: tautininkų valdžia atsisakė pripažinti jo išduodamus baigimo diplomus. Prof. Z. Ivinskis, dėstęs Filosofijos skyriuje istoriją, vėliau (išėivijoje) anuometinį Teologijos-filosofijos fakultetą taikliai pavadins apsupta tvirtove.

1938 m. rudenį docentas A. Maceina tebuvo 30 metų, atrodė nepaprastai jaunai. Kai jis anuomet pirmąkart įžengė

į auditoriją, kurioj jo laukė naujieji studentai, viena mano kolegė vilkaviškietė nejučiom prasarė: „Argi šitas vaikelis - profesorius Maceina?!“ Pirmoji mokslinio darbo metodikos valanda buvo skirta mus paruošti studijoms. Profesorius aiškino mums, kad kiekviena mokslo sritis, net ir filosofija, pasirinkta studijoms, gali garantuoti pragyvenimą, jei tik ji bus rimtai išstudijuota. Kalbėjo jis ramiai, logiškai, be jokio dirbtinio užsidegimo, gyvomis mažomis akimis bėgiodamas nuo vieno klausytojo prie kito.

Profesoriaus reikalavimai buvo kieti: reikėjo kiekvienam parašyti referatą ir jį auditorijoje perskaityti, kolėgos studentai dėl jo pareiškėdavo savo nuomones. Ne visiems studentams pavykdavo iš karto referatą parašyti taip gerai, kad jis galėtų būti viešai perskaitytas. Kartais reikėdavo jį pataisyti. Žodžiu, pajutom, jog A. Maceina reiklus. Filosofijos kursų anuomet (1938-1940) A. Maceina skaitė mažai, daugiau buvo atsidėjęs pedagogikai (1940 m. kaip tik išleido stambų „Pedagogikos istorijos“ veikalą). Iš vokiečių okupacijos metų labiausiai atmintin įstrigo jo paskaitos apie R. M. Rilke's poeziją.

2. Prof. A. Maceinos vaidmuo atkuriant pokarį ateitininkus Vakarų Vokietijoje

Į artimesnį asmeninį kontaktą Lietuvoje su prof. A. Maceina nesuėjau. Kitaip virto išėivijoje. Kai 1945 rudenį atsikėliau Tiūbingenan, kur susispietė pati didžiausia lietuviškoji pabėgėlių studentų kolonija (per 200 studentų), netrukus su profesoriumi užsimezgė artimi santykiai. Gyveno jis kurį laiką visai netoli Tiubingeno, Niurtingeno pabėgėlių stovykloje, tad buvo paranku jį ten aplankyti.

1945-1946 metų sąvartoje, išėiviams ėmus atkurti Lietuvoje veikusias organizacijas, buvo svarstoma, ar ir katalikai turėtų išėiti viešumon su visomis savo organiza-

cijomis. Buvo nuomonių, jog katalikams reikia atsteigti bažnytines brolijas ir Krikščionių demokratų partiją. Šitokios pažiūros nebuvo žymieji katalikai šviesuoliai: A. Maceina, J. Ambrazevičius-Brazaitis, A. Damušis. Su jais man teko šiuo klausimu kalbėtis, - jie buvo už naują katalikų veiklos būdą: veiklos židiniu turėjo tapti parapijos, ne organizacijos, kaip buvę nepriklausomoje Lietuvoje. Vienintelė organizacija, kuri turėjo egzistuoti šalia parapijos, buvo *ateitininkai*, nes jie, kaip šviesuomenės organizacija, buvo ypatingos svarbos. Šios minties tėvas - tiek dėl parapijos, kaip veiklos židinio, tiek dėl ateitininkų šalia parapijos - buvo prof. Maceina. Jam pritarė Tautinė Popiežiaus Misijos Delegatūra, kuriai vadovauti popiežius paskyrė kun. F. Kapočių, įsikūrusį Kirchhaimė (pietinėje Vokietijoje, Viurtemberge).

1945 žiemą Tiubingene buvo mano iniciatyva sudaryta Moksleivių ateitininkų sąjungos centro valdyba, kuriai, be manęs, dar priklausė Vytautas Žvirzdys (dabar Vardys) ir Julius Kakarieka. Man teko jai pirmininkauti, mat turėjau daugiausia patirties ateitininkiškojoje moksleivių veikloje, - buvau paskutinis nepriklausomoje Lietuvoje Moksleivių ateitininkų sąjungos centro valdybos pirmininkas. 1946 m. žiemos pradžioje Vytautas ir aš apvažiavome visas didesnes išėivių (tada besivadinančių tremtiniais) stovyklas nuo Miuncheno iki Liubeko, kurdami moksleivių ateitininkų kuopas ar jau įsikūrusias lankydami, užmegzdami santykius su gimnazijų ir progimnazijų kapelionais. Pirmoji išėivijos moksleivių ateitininkų konferencija įvyko 1946 m. balandžio mėn. Tiubingene, kur buvo formaliai atsteigta Moksleivių ateitininkų sąjunga. Netrukus jos pirmininku tapo Vardys, o aš perėmiau Ateitininkų federacijos generalinio sekretoriaus pareigas, nes jau buvo atkurta visa trilypė Ateitininkų federacija, kurios vadu tapo prof. Adolfas Damušis.

Su prof. Maceina teko ypačiai artimai bendradarbiauti, kai 1946 m. buvo Tiubingene įsteigtas viešų paskaitų

klubas, mano vadovaujamas. Jame kelias paskaitas skaitė A. Maceina. Jose pirmą kartą viešumai atskleidęs savo pažiūras į valstybės, Bažnyčios bei kultūros santykius. Per klubo paskaitas jis perdavė tai, kas vėliau buvo pavadinta populiariu „nepasaulėžiūrinės politikos“ vardu. (Šias A. Maceinos politines idėjas netrukus perėmė Lietuvių fronto bičiulių sąjūdis.) Dėl jų A. Maceina suėjo į sankirtį su mūsų bažnytine hierarchija, kuri vetavo jo rinkimą į Ateitininkų federacijos vadus. Juo turėjo jis būti išrinktas per vadinamąją Reino konferenciją (1947 m. gegužės 22-24 d.), plaukiant dideliame ateitininkų būriui Reinu. Ir šiandien, po 40 metų, matyte matau profesorių A. Maceiną, gulintį ant suolo laivo denyje ir bandantį save apraminti, kai jam buvo perduotas vyskupo laiško turinys, laiką jo asmenį „nepatogų“ aukštajai Ateitininkų federacijos vietai. Profesorius dėl šio „veto“ labai jaudinosi ir jo niekad neužmiršo. (Net po daugelio metų - 1984 - man prisitarė, ar tik Šv. Dvasia lietuvius katalikus tokiu būdu nebaudžianti...) Beliko išeitis - rinkti profesorių bent į Ateitininkų federacijos tarybos pirmininkus. Ateitininkų vado pareigas jis vis dėlto kurį laiką ėjo, nes netrukus po Reino konferencijos dr. A. Damušis, konferencijos perrinktas vadu, išemigravo į Jungtines Amerikos Valstijas. Ten 1949 m. lapkričio mėn. buvo perkelta ir vyriausioji Ateitininkų federacijos valdyba. Tada ir pasibaigė tiesioginė organizacinė A. Maceinos veikla ateitininkuose.

3. Maceina iš arčiau

Pokaryje Tiubingeno studentams ateitininkams A. Maceina buvo neabejotinas autoritetas. Būtų galima netgi teigti, kad anuomet kone visi ateitininkai, išskyrus vien negausų vyresniųjų būrį, į A. Maceiną žiūrėjo kaip į naujų sėkmingesniųjų kelių skynėją lietuvių katalikų veikloje. Toks jis paliko daugeliui ir vėliau, kai nuo 1956 m. ėmė

dėstyti filosofiją Freiburgo universitete, o nuo 1959 m. (iki 1970 m.) Miunsterio universitete. Į gyvenimo pabaigą jis galėjo būti patenkintas, kad jo pažiūra, jog valstybė negali primesti piliečiams pasaulėžiūros (taigi ir religijos), buvo pateisinta Antrojo Vatikano susirinkimo. Tokiu būdu jo skelbtoji „nepasaulėžiūrinės politikos“ idėja nebuvo priešinga Bažnyčios nusistatymui. Kad A. Maceina nebuvo joks „pavojingas progresistas“ parodė ir jo teologinės mintys, dėstytos jo knygose ir straipsniuose trimis paskutiniais jo gyvenimo dešimtmečiais. Sakysim, jis griežtai atmetė simbolinį Šv. Rašto aiškinimą, pagal kurį, pavyzdžiui, Senajame Testamente minimas visuotinis tvanas buvęs tik Dievo bausmės simbolis, todėl iš tikrųjų tokio tvano visai nebuvo. O šiandien ne vienas ir katalikų teologas (ne tik protestantai) nori Šv. Raštą aiškinti simboliais. Ir į vadinamąją išlaisvinimo teologiją A. Maceina žvelgė nepalankiai, visai sutikdamas su Vatikano Tikėjimo kongregacijos pažiūra.

Mano su prof. A. Maceina seniai užmezgtas artimas ryšys maždaug prieš septynerius metus išaugo į vyresniojo ir jaunesniojo draugo santykį. Dažnokai (apie 2 kartus per mėn.) jam skambindavau telefonu, 1984 m. rudenį aplankiau atostogaujantį Bad Emso kurorte (netoli Vysbadeno), kur jis kiekvienais metais (bene nuo 1970 m.) rudeniop atvykdavo ir prabūdavo ištisą mėnesį. Tai būdavo jo vieninga išvyka iš namų, iš Miunsterio, kur jis nuo 1959 m. gyveno. Susirgęs širdies negalavimais, save griežtai prižiūrėjo ir nuo 1970 m., kai liga sustiprėjo, liovėsi universitete skaityti paskaitas, nors buvo profesoriumi išrinktas iki gyvos galvos. Taigi pasidarė emeritu gana anksti, 62 metų. Betgi jo, kaip filosofo ir teologo, kūrybinis produktingumas dėl ligos anaipol nesumenko. Priešingai, jis gal net padidėjo: tai liudija didelė gausa šiuo metu parašytų straipsnių ir išleistų knygų. Mat kietai save kontroliuodamas, galėjo kūrybiniam darbui skirti daugiau laiko negu anksčiau. Toji kontrolė išėjo aikštėn ir tuo, kad įkyrių, plepėti mėgstančių

lankytojų, net iš toli atvykusių, kartais bandydavo neišsileisti į savo butą („cerberio" pareigas paprastai eidavo žmona). Nuo 1965 m. liovėsi skaityti viešas paskaitas lietuviams jų suvažiavimuose ir Studijų savaitėse. Paskutinė paskaita įvyko 1965-ųjų savaitėje Hiutenfelde, Vasario 16-osios gimnazijoje. Tuo profesorius baigė savo viešąją veiklą ir atsidėjo vien knygų ir straipsnių rašymui.

Nėra abejonės, kad A. Maceina turėjo nepaprastą talentą išsireikšti lengvai ir vaizdingai, bet kartu ir didžiai logiškai, šią loginę išraišką jungiant su gilia įžvalga (intuicija). Tai reta žmogui dovana, nes joje glūdi filosofiniai ir literatūriniai gabumai kartu. Dėl to galėjo būti ir poetas, ne vien filosofas. Tokiais gabumais apdovanotas žmogus turėtų ir kasdieniniame gyvenime būti įdomus ir patrauklus. Iš tikrųjų A. Maceina toks ir buvo: visada nepaprastai mielas, sąmojingas, nors, kaip suvalkietis, ir tiesmukas, mėgstąs kitą „patraukti per dantį", bet švelniai, neįžeidžiamai. Nuolat galėjai iš jo sulaukti kokio nors įdomaus kalambūro (žaidimo žodžiais, kurie panašūs savo garsais, bet skirtingi reikšme).

Ryšius su profesoriumi paskutiniaisiais jo gyvenimo metais palaikiau ne tik telefonu, bet ir laiškais. Vieną ištrauką iš jų norėčiau čia pacituoti, nes ji atspindi mūsų pasauliečių santykį su kai kuriais dvasiškiais. Šiais santykiais jis visą gyvenimą sielojosi ir siekė juos pagerinti. „Mano straipsniai apie gimtąją kalbą liturgijoje, - rašė 1984 m. kalėdiniame sveikinime, - netikėtai randa gero atgarsio. Gavau ne vieną pagyrų laiškelių... Žinoma, visa tai nė kiek nekeičia liturginių tekstų, nes jie jau atspausdinti. O klausti mane iš *anksto* (pabraukimai A. Maceinos. - V. N.) neleidžia klero „autoritetas". Taip tad ir liks: liturginės komisijos *primes* mums tekstus iš *anksto*, o paskui *girs* mūsų kritiką. Tačiau *galios* ne mūsų kritika, o jų tekstai. Tuo mes, pasauliečiai, ir būsime laikomi 'subrendusiais'".

Iš: „Ateitis", 1987, Nr. 3, p. 25-28.

SUSIRAŠINĖJIMAS SU PROF. A. MACEINA

Ladas Tulaba

A. Maceiną pažinau Lietuvoje 1934 metais. Suėjome į prieteliškus santykius. Aš buvau ką tik baigęs Vilkaviškio seminariją: buvau diakonas ir laukiau kunigystės šventimų, bet buvau dar per jaunas. Jis gi buvo neseniai vedęs ir atostogavo Alytuje. Turėjau progos pažinti jo žmoną - Juliją. Tai buvo aukšto intelektualinio lygio moteris, verta vieno iš didžiųjų mūsų filosofų, koks yra A. Maceina. Deja, bolševikų okupacija ir Antrasis pasaulinis karas Maceinų šeimą išskyrė. Profesorius saugumo sumetimais slapta pasitraukė į Vokietiją, o Julija su mažais trimis vaikais liko Lietuvoje. Su dr. A. Maceina nedaug turėjau asmeniškų susitikimų būnant išeivijoje, bet palaikiau su juo gana intensyvią ir turiningą korespondenciją. Ir su ponia Julija turėjau šiokių tokių ryšius Lietuvoje. Ji daug kentėjo. Buvo terorizuojama KGB, kad bandytų paveikti Antaną grįžti į komunistinę Lietuvą; terorizavo taip pat ir vaikus, siekdami, jei ne paveikti, tai išskaudinti Antaną. Jau vien dėl šito privalu lenkti prieš Antaną galvą, kad jis nepalūžo. Stengiausi, pagal mano išgales, Julijai padėti moraliniai ir materialiniai laiškais ir paketais. Ji juk turėjo rūpintis ne vien savim, bet ir vaikais: juos maitinti, aprengti ir auklėti.

Su A. Maceina dalinomės laiškais - mintimis apie nepasaulėžiūrinės politikos sąvoką. Abu sielojomės dėl ateitininkijos suskilimo ir vykstančios nebroliškos kovos tarp

KD (Krikščionių demokratų. - *Red.*) ir LF (Lietuvių fronto. - *Red.*) vadovų politinėje arenoje. Bandžiau aiškintis su A. Maceina, kaip jis supranta nepasaulėžiūrinės politikos idėją. Buvau tikras, kad daugelis jo minties nesupranta. Tikrumoje taip ir buvo. Štai kodėl noriu ištiesai cituoti Antano šiuo klausimu man rašytus laiškus. 1952 m. kovo 15 d. parašiau prof. Zenonui Ivinskiui laišką politinėmis aktualijomis. Prašiau mano mintis perduoti ir A. Maceinai. Gavęs iš Z. Ivinskio minimo mano laiško kopiją, Maceina parašė man ilgą laišką. Jį cituoju:

Freiburgas i. Brsg., Silberbachstr. 1
1952 m. kovo 20 d.
Didžiai Gerbiamam
Prel. L. Tulabai
Roma

Mielas Prelate,

Remdamasis Jūsų sutikimu „perduoti ir Dr. A. Maceinai“ Jūsų mintis, prof. Z. Ivinskis atsiuntė man nuorašą Jūsų laiško, rašyto jam š. m. kovo 15 d. Tat yra iš tikro „tiesus ir atviras žodis“, pasakant „visa, kas man ant širdies“. Jūs apgailestaujate, kad ne Jūsų „dalykas būtų kištis į politinius reikalus“. Tačiau „ten, kur tylėjimas pasidaro jau nusikaltimu“, Jūs prabylate visiškai atvirai. Kadangi šis prabilimas - bent laiško apimties atžvilgiu - susitelkė aplinkui mano laiškus prel. Krupavičiui, todėl leiskite, mielas Prelate, ir man čia pridėti savo dvylekį. Tikiuos, kad mano pasisakymas gal išsklaidys vieną kitą abejonę, kamuojančią ir Jūsų, ir mano širdį.

Pradėkime nuo formalinių dalykų. Nesu teisininkas ir formalybių nemėgstu. Bet kartais jos vis dėlto yra būtinos, kad diskusijos neišeitų į lankas, kaip žmonės sako. Turiu galvoje mano minčių perteikimą Jūsų laiške prof. Z. Ivinskiui. Nežinau, ar Jūs mano susirašinėjimą su prel. Krupavičiumi esate skaitę. Bet kadangi Jūs taip atvirai teigiate apie mano korespondencijos pobūdį (pacituosiu truputį vėliau), todėl man tenka manyti, kad

mano laiškus matėte. O jei taip, tuomet esu priverstas padaryti keletą atitaisymų. Vienur kitur Jūs išskaitėte iš mano laiškų tai, ko juose nebuvo. Jūs rašote: „Dr. Maceinos nauja teorija apie dviejų katalikiškų partijų būtinumą nėra Bažnyčios nuomonė, nors tuo nori tikėti, cituodamas pop. Leoną XIII ir Civardi“. Tuo tarpu mano šitomis citatomis buvo norėta prel. Krupavičiui parodyti, kad jo palyginimas, jog katalikų politinis susiskaldymas yra „tiek pat žalingas, kiek tautai bolševikų okupacija“, yra perdėtas, nes pop. Leonas XIII aiškiai sako, jog „visiškai yra leistinas tinkamu būdu pareikštas nuomonių skirtumas grynai politinių klausimų srityje“ (Imm. Dei nr. 14) ir kad šituo leistinumu popiežius turbūt nemano leidžiąs katalikams įnešti bolševikinį naikinimo darbą į savą visuomenę. Apie tai, kad dvi katalikų partijos būtų Bažnyčios nuomonė, mano laiške nėra *nė žodžio*. Tai yra mano nuomonė, daugiau nieko. Bažnyčia šiuo atžvilgiu *savo* nuomonės neturi, ir negali turėti, nes ne jos kompetencijoje yra spręsti, kiek katalikai turi ar gali turėti politinių sambūrių, kiek ne. Tai priklauso nuo krašto sąlygų, nuo politinės situacijos, galop nuo paties katalikų kultūrinio bei religinio subrendimo. Politinių partijų skaičius yra žemiškas dalykas, ir Bažnyčia čia sprendimo nedarė ir nedaro. Todėl visiškai sutinku su Jumis, kad teorija, jog katalikai turi turėti dvi partijas, „nėra Bažnyčios nuomonė“. Priešingo teigimo iš mano laiško išskaityti Jūs negalėjote.

Jūs rašote: „Keista, kad jis (A. Maceina. - A. Mc.) savo asmenį identifikuoja su Lietuvių frontu; teigia, kad Lietuvių frontas buvo sukeltas Vatikane ir kad tai padarė krikščionys demokratai“. Mielasis Prelate, kur šitaip esu aš teigęs? Laiške prel. Krupavičiui aš esu parašęs: ... Prel. (anuomet dar kunigo) L. Tulabos įteiktas LF ir manęs įskundimas Vatikanui (1947 m. žiemą) (1952 m. vasario 12 d.). Šis sakinyš daro aiškų skirtumą tarp LF ir manęs. Todėl apie mano asmens identifikaciją su LF niekur nesu užsiminęs. Tai viena. Antra, taip pat niekur nesu teigęs, kad šis skundas yra krikšč[ionų] demokratų. Man yra žinomas skundo autorius. Ar jis priklauso prie KD ar ne, nežinau. Kad skundas yra paminėtas eilėje faktų, liečiančių KD taktiką su LF, tai

tik todėl, jog Jūsų kadaise gautas iš vieno Monsinjoro atsakymas į nepasaulėžiūrinės politikos teoriją paties prel. M. Krupavičiaus buvo viešai panaudotas KD konferencijoje Felbache (1948 m. spalio 20 d.) ir paskelbtas spaudoje („Tėvynės sargas“, 1948, Nr. 2/3 p. 215). Būčiau naivus manyti, kad prel. Krupavičius tai darė Maceinos, o ne LF adresu. Apie Maceiną kalbėti KD konferencijoje yra mažiausia reikalo. Ar ir LF buvo Vatikanui skūstas, ar tik Maceina, tai, be abejo, geriausia žino pats skundo autorius ir Jūs, ši skundą įteikęs. Galimas daiktas - noriu Jums tikėti, - kad LF nebuvo skūstas. Bet kad anas skundas buvo įteiktas ne Maceiną apsaugoti nuo „erezijos“, o neva Maceinos skelbiama erezija likviduoti LF, man yra visiškai aišku. Tai esu rašęs vysk. Brizgiui, tai rašau dabar visiškai atvirai ir jums, Prelate. Taip pat kad Maceinos pavardė buvo skunde minėta *be ryšio* su naujai besiformuojančiu politiniu sąjūdžiu, patikėsiu tik tada, kai Jūs man pacituosite skundo atitinkamą vietą. Kadangi jau apie šį skundą tenka kalbėti, nors tik formaliai, tai noriu atsakyti ir į Jūsų pastabą, kad „tai nebuvo joks skundas, tik paprastas pranešimas“. Mielasis Prelate, kam gi Jūs dangstotės žodžiais? Juk ir kiekvienas policijos Spitzel savo viršininkams rašo ne skundą, bet „pranešimą“. Rašto autoriui (gal ir įteikėjui) jis yra pranešimas, rašto objektui jis yra skundas, ir jokia terminologija čia nieko nepakeis. Jums nuostabu, kad „Dr. Antanas Maceina dar vis nenurimsta dėl vadinamo skundo Vatikane“. Keista būtų, kad aš nurimčiau. Pykti aš nepykstu, nes tai būtų nekrikščioniška. Bet man yra skaudu, ir to aš neslepiu. Skaudu todėl, kad tai padarė *kunigas*, neatėjęs pas mane (nors lankėsi Vokietijoje) ir nepasakęs: „Brolau, skelbi pavojingas mintis; persvarstyk jas dar kartą!“ Ir jeigu mudu būtume išsikalbėję, išsiaiškinę, o jis ir tada būtų laikęs mano mintis pavojingomis kat[aliku] mokslui, tada jis būtų turėjęs moralinės teisės rašyti pranešimą Vatikanui. To jis nepadarė. Jis pasiėgė, kaip kiekvienas policinis slapukas: išgirdo, patyrė ir pranešė. Štai kodėl man yra skaudu, kad tarp mūsų dvasiškių esama tokių policinių slapukų. O šie dvasiškiai paskui formuos mūsų priaugančią dvasininkiją ir dabar formuoja, nors dar tik svetimą. Visumoje tai smulkus faktelis, aš gerai tai žinau.

Bet jis yra būdingas. Būdingas tuo, kad kaip tik buvo priešingai, negu Jūs, Prelate, teigiate: „To vadinamo skundo niekas neslėpė“. Nežinau, kaip buvo Italijoje. Bet Vokietijoje jį kaip tik neigė. Jį neigė ir JE vysk. Brizgys (savo laiške man 1947 m. lapkričio 5 d.) ir neigia dar ir dabar prel. Krupavičius (jo laiškas man 1952 m. kovo 6 d.). Bet kaip gi šie žmonės galėtų tai daryti, jeigu žinotų ar būtų žinoję, kad tokio skundo ar, Jūsų terminais kalbant, pranešimo, iš tikro būta? Nejaugi jie žinotų ir vis dėlto į akis neigtų? O jeigu jau šie žmonės nežinojo - vysk. Brizgys ir prel. Krupavičius, - tai kaip tasai skundas nebuvo slepiamas? Kas apie jį žinojo? Brazaitis? Aišku! Maceina? Taip pat! Ir kaip nuostabu! LF žmonės žino, pranešimo būta, tik JE vysk. Brizgys nežino ir KD šefas prel. Krupavičius! Kokią išvadą iš šio sugretinimo padarysime, mielasis Prelate? Manau, kad ją laiške daryti netinka, nors ją savo širdyse abu jaučiame.

Tiek tad dėl šių formalinių dalykų. Tiesa, prie jų priklausytų dar vienas, būtent tasai, kurį Jūs išreiškiate savo sakiniu: „Tą žmogų (prel. Krupavičių. - A. Mc.), prieš kurį kiekvienas padorus lietuvis turi lenkti galvą, Doktoras (Maceina. - A. Mc.) traktuoja kaip kokį vaikėžą, kurį galima išjuokti, iš kurio galima tyčiotis, kuriam galima priekaištauti, kiek tik nori“. Pasiėmęs abu laiškus, rašytus prel. Krupavičiui, perskaičiau dar sykį ir jame nei vaikėžgališko traktavimo, nei išjuokos, nei priekaištų pačiam prelado asmeniui neradau. Aš labai prašyčiau, mielasis Prelate, pacituoti man iš mano minėtų laiškų vieną kitą sakinį, kuriuose šios Jūsų minėtos „vertybės“ išryškėtų!“ Juk pirmasis laiškas prel. Krupavičiaus visai neliečia: jis liečia tik KD partijos taktiką. Antrasis laiškas taip pat savo visumoje sukasi apie KD žmones, ne apie prel. Krupavičių, išskyrus jo tezę „visi tik savo naštas nešame“ ir jo palyginimą katalikų politinio susiskaldymo su bolševikų okupacija, ir jo raštą prof. Ivinskiui. Bet ir šių dalykų kritikoje yra liečiamas ne prel. Krupavičiaus asmuo, ne jis kaip žmogus ar kunigas, bet tiktai kaip politikas, kaip KD partijos narys. Kur tad čia galėjo atsirasti ana išjuoka ir vaikėžiškas traktavimas? Prel. Krupavičių *kaip žmogų ir kaip kunigą* gerbiau ir tebegebiu. Apie tai savo pažiūrą esu parašęs 1948 m. rugpjūčio 13 d.

Rotenburgo ordinariatui, ir šis raštas man gėdos nedaro. Tačiau kad ir prieš jo „politinę veiklą“ kiekvienas padorus lietuvis turėtų lenkti savo galvą, tai to turbūt netvirtinate nė Jūs, Prelate. O jeigu taip, tai kurgi Jūs regite aną išjuoką? Dar sykių prašyčiau man pacituoti atitinkamas vietas, nes kitaip bus kaip su tuo paveikslu Drezdeno galerijoje, po kuriuo buvo parašyta: *De gustibus non est disputandum!*

Tačiau man yra išpūdingesnis Jūsų sakiny: „Dr. Maceinos, kuris stengiasi kitus moralizuoti, (šioje vietoje turbūt išleistas žodis: susirašinėjimas. - *A. Mc.*) su Krupavičiumi išeina ne tik iš mandagumo, bet ir iš krikščioniškos meilės ribų“. Išpūdingas šis sakiny todėl, kad aš jį jau esu girdėjęs ne iš vieno - dvasiškio. Kai berašai laišką pasauliškui, tai jis skaito jį ir žiūri turinio. Todėl iš nė vieno pasauliško negavau pastabos, esą rašau nemandagiai, užgauliai ir kad tik todėl neverta su manim koresponduoti. Ne, tokių pastabų man pasauliškiai niekada nėra padarę. Bet kaip tik parašai laišką dvasiškui, tuojau užsigauna - dėl tono, dėl stiliaus: ir juo aukščiau dvasiškis hierarchijoje stovi, tuo greičiau ir giliau užsigauna; taip giliai, kad net atsiprašomas neatleidžia, nors ir eina kasdien prie altoriaus. Tai esu patyręs ne aš vienas. Tai yra patyrę ir kiti mano kolegos. Todėl ir kyla klausimas: ką tai reiškia? Kodėl dvasiškiai kaip tik šokstasi priminti mandagumą? Atsakymą turiu tik vieną: todėl, kad jie Bažnyčioje stovi aukščiau už pasauliškius. Ir teisingai. Jiems, kaip Kristaus palikties mūsų vadams, yra privaloma didesnė pagarba, negu pasauliškams. Bet štai čia mes, pasauliškiai, kaip tik ir atsiduriame labai keblioje situacijoje. Dvasiškiai ne visada ir ne visur kalba ar rašo kaip Bažnyčios atstovai. Dažnai jie kalba kaip politikai, mokslininkai, sociologai, ir šiose srityse mums, pasauliškams, kaip tik tenka su jais susidurti ir persimesti vienu kitu žodeliu. Kai šiais klausimais kalbamės su pasauliškiais, tai jaučiamės kaip lygūs su lygiu, todėl ir šneka būna atvira, aiški, kartais aštri ir net pikta pagal reikalą. Bet kaip tik tais pačiais klausimais - profaniniais, žinoma, - pradedame vesti diskusijas su dvasiškiais, tuojau pasimetame. Kalbėsime su jais taip, kaip su pasauliškiais, jie užsigaus, nes nejas, kad mes juos aukščiau

statome ir labiau gerbiame. Kalbėsime su jais taip, kaip su Bažnyčios atstovais, priskirsime Bažnyčiai tai, ko ji nesima ir kam ji per savo kunigus neatstovauja. Ir čia mums, pasauliškams, pasidaro labai sunku. Ar nevertėtų tad dvasiškiams - vis tiek ar jie būtų kunigai, ar pralotai, ar galop vyskupai, - išileidusiems į profanines pasauliškas sritis, kaip politika, mokslas, menas, - suprasti, jog jie su šiomis sritimis prisiima ir pasaulišką santykiavimo su žmonėmis būdą ir kad todėl čia jie negali reikšti pretenzijų būti labiau gerbiami negu pasauliškiai, nes čia ir jų nuomonė nėra švaresnė. Aš pats šitaip dvasiškius ir išgyvenu. Kunigas ir vyskupas (prelatas man yra nedidelis dalykas) yra paties Kristaus pažymėti sakramentais žmonės, ir aš juos gerbiu visa širdimi. Bet ten, kur kunigas ar vyskupas rašo niekus arba net netiesą, ten aš reaguojau taip, kaip į kiekvieną nieką arba netiesą, nes žinau, kad tai jie daro ne kaip kunigas ir ne kaip vyskupas, o kaip paprastas, nuodėmingas ir klaidingas žmogelis, kuriais mes visi esame. Be abejo, už tai gaunu pastabą, elgiąsis nemandagiai. Bet manau, kad šitokios pastabos yra plotnių sumaišymas: religinės su profanine. Kas jas savyje ir pas kitus skiria, tas šitokių pastabų nedaro. Kas nori, kad su juo būtų kalbamasi arba koresponduojama kaip su Kristaus atstovu, tas ir korespondenciją tik šiais Kristaus evangelijos klausimais veda. Kitaip mes patenkame į gero elgesio chaosą.

Tuo mes priartėjame jau prie turininių, mielasius Prelate, Jūsų laiško dalykų, ties kuriais verta valandėlę stabtelti. Pirmas iš jų: viena ar dvi katalikų partijos. Jūs teigiate: „Viena politinė partija, kuri yra atremta į krikščionišką pasaulėžiūrą, kuri vaduojasi krikščioniškais veikimo priemonėmis ir metodais, gali ir turi savyje sutalpinti visus krašto katalikus, nors jie ir turėtų kai kurių skirtingų tendencijų“. Kad šitokia partija *gali* apimti visus krašto katalikus, tai yra tiesa; šios galimybės niekas turbūt neneigia. Bet kad šitokia partija *turi* apimti visus krašto katalikus, tai yra reikalavimas, deja, vargu ar galimas kuo nors pateisinti, dar labiau pagrįsti. Šis reikalavimas yra girdimas nebe pirmą kartą. Bet vienas vienintelis jam paremti iškeltas argumentas, kurio esmę ir Jūs išreiškiate savo sakiniu: „Jau kuris

laikas, kai vieni kitiems (vadinasi, KD ir LF. - A. Mc.) veidus plauna; o kas iš to turi naudą? - mūsų priešai. Štai dviejų partijų neišvengiama pasėka". Kitaip sakant, būkime vieningi todėl, kad kitaip neišvengiamai pešimės ir iš to naudos turės tik priešininkai. Argumentas keistas. Kodėl gi mes turime amžinai ir neišvengiamai peštis? Kodėl gi mes negalime kultūringai ir garbingai skleisti savas idėjas, planus ir sumanymus visuomenėje? Kodėl gi mes negalime bičiuliškai ir krikščioniškai nurodyti kitų klaidas, silpnybes ir ydas? Kodėl iš katalikų reikalaujama sugyvenimo šeimoje, visuomenėje, moksle, filosofijoje, kur taip pat yra visokių charakterių, sambūrių, srovių, mokyklų, sistemų, o to iš jų nereikalaujama politikoje? Kodėl nesugyvenimas arba, kaip Jūs sakote, „tūpčiojimai, polemikos ir stumdymaisi" turi būti katalikų politinėje veikloje įamžinti ir paskelbti neišvengiamais? O jei jie tokie praktiškai ir būtų, tai jie liudytų tikrai katalikų arba nekultūringumą bei nepribrendimą visuomeniniams uždaviniams, arba jų menką katalikiškumą ir kat[aliku] dorovės nevykdymą. Jokių atveju tačiau šitoks praktinis erzelynas neliudytų prieš dviejų partijų teoriją. Nenorėti dviejų partijų tik todėl, kad jiedvi pešis, reiškia tą patį, ką nenorėti šeimoje dviejų vaikų, nes jie tikrai pešis. Tai yra politinis maltusizmas. Taigi, mielasis Prelate, šitas argumentas manęs neįtikina. Užuot skelbę susivienijimą tarp KD ir LF, skelbkite Jūs sugyvenimą tarp šių dviejų politinių sambūrių. Leiskite jiems eiti kiekvienam savu keliu, bet tegu jie garbingai ir krikščioniškai rungtiasi tarp savęs, o ne naudoja intrigas, skundus, intervencijas, paskalas ir šmeižtus. Manau, kad šitokias priemones Jūs kaip kunigas negalite toleruoti net kaip *malum necessarium*. Jūsų uždavinys tad ir būtų kaip tik dirbti šia kryptimi: *krikščioninti KD ir LF veiklą*. Pastangos veikti *susiliejimo* į vieną sambūrį linkme vargu ar turėtų vaisių. Manau, kad reiktų neeikovoti veltui jėgų ir laiko. O kai ši veikla bus krikščioniška, tuomet minėta Jūsų neišvengiama pasėka dings savaime. Katalikybės ir Tautos reikalų nėra išdavę ligi šiol nei KD, nei LF. Šiais klausimais jie sutarė ir sutars, nes ir vieni, ir kiti yra katalikai. O dienos reikalais, gryniosios politikos reikalais, kuriais, pasak Popiežiaus Leono XIII, yra

leistinas „nuomonių skirtumas“, tegu šie du sąjūdžiai bręsta į dvi politines partijas.

Prieš dvi politines partijas Jūs statote Italijos pavyzdį, kur „Bažnyčios norai pajusti“. Nėra jokios abejonės, kad esti laikų ar situacijų, kada katalikai, pasak Popiežiaus Leono XIII, „neturi rasti vietos vidaus nesutarimams ar partijų aistroms“ (Imm. Dei), bet visi turi eiti išvien, būtent kad „apsaugotų valstybę ir išlaikytų religiją“. Tai yra aiškus ir nediskutuotinas klausimas. Tačiau jis nieku būdu nerodo, kad šitoks vieningumas turi eiti net ligi tikrai vienos partijos buvimo! Gal Italijoje ši situacija kaip tik ir yra. Bet kad iš to būtų galima padaryti principą, jog viena katalikų partija turi būti visur ir visada, ne - to, mielasis Prelate, padaryti negalima. Ar Italijos vienos partijos buvimas neprives prie jos pralaimėjimo katalikų nenaudai (juk ką gi nepatenkinti italai rinks, jei katalikų partija įgrys?), tai dar pažiūrėsime. Man tik viena yra aišku, kad net ir geriausia partija amžinai nevaldo. Ateina laikas, ir ji pralaimi. O kas tada ateina vietoj jos? Kita katalikų partija, jeigu tokia buvo ir buvo opozicijoje. Nekatalikų partija, jeigu antros katalikų partijos nebuvo arba jeigu ji buvo pozicijoje. Todėl ar Italija labiau yra pajutusi Bažnyčios mintį, kur yra viena katalikų partija, ar Airija, kur yra dvi katalikų partijos, yra didelis klausimas. Be to, Italija mums nėra pavyzdys nė socialine savo struktūra. Mums artimesnė, net labai artima yra Airija. Kodėl tad nepasekti jos pavyzdžiu? Juk ji irgi yra katalikiška šalis! Nenoriu, mielasis Prelate, čia dėstyti ilgų išvedžiojimų už dvi katalikų partijas. Tai padariau kur kitur. Savo metu galėsiu tai padaryti net išsamiai. Viena šiuo tarpu noriu tik pabrėžti, kad tremtyje kaip tik yra progos šiuos klausimus giliau pagalvoti ir nebūtinai grįžti į senas vėžes, nes jos nebuvo tobulos ne tik savo veikla, bet nė savo struktūra. Dviejų partijų teorija kaip tik ir yra tokio galvojimo vaisius. Dėl jo galima ginčytis, bet argumentuojant.

Jūs rašote: „Dr. Antanas jaudinasi, kad krikščionys demokratų juos puolą. Jis tačiau, sekdamas Evangeliją, neturėtų daryti to paties“. Aš jaudinuos ne dėl paties puolimo, bet dėl jo *būdų ir priemonių*. Rungtynės tarp politinių sambūrių yra sveikas dalykas,

ir jis turi būti. Tai rašiau ir prel. Krupavičiui. Bet šios rungtynės turi būti krikščioniškos. Šios prasmės turėjo ir mano laišškai Krupavičiui. Jais aš norėjau atkreipti jo dėmesį, kad jo grupės žmonės naudoja negarbingas priemones. Pavyzdžių nurodžiau visą eilę. Kodėl nė žodžio Jūs, Prelate, apie tai neužsiminėte? Kad Evangelija reikalautų užmerkti akis prieš politinės grupės naudojamas negarbingas priemones, man tai atrodo yra kvietizmas, ne krikščionybė. Todėl apie jas aš kalbėjau ir kalbėsiu, nelaikydamas to nuodėme, nes kaip tik šios priemonės ir taktika ardo katalikų sugyvenimą. Jeigu Jūs, mielas Prelate, ar Krupavičius man nurodys, kad aš kur nors ir kada nors esu naudojęs šmeižtą, intrigas, denunciacijas, intervencijas žmogui pakenkti, aš Jums pažadu tučiuojau tai viešai atšaukti ir paliestąjį asmenį atsiprašyti. Todėl nesijausdamas šitokiomis priemonėmis remias savo veiklą, aš manau turįs moralinės teisės kalbėti apie šias priemones ir mėginti jas išvesti iš politinės veiklos. Jūs sakote, kad „ir frontininkai nėra liuosi nuo tos pačios kaltės“. Galimas daiktas. Užtat ir norėčiau konkrečių pavyzdžių. Jų prašiau ir prel. Krupavičių. Bet jis nedavė. Prašau ir Jus, Prelate, nes noriu tarti žodelį ir saviesiems. Pasisakydamas savo laiškuose [prieš] minėtas KD priemones, nemanau jų toleruoti LF eilėse. Tačiau savuose namuose paprastai nėra perspektyvos. Todėl kiti iš šalies gali geriau pastebėti, kas juose negera! Nurodykite, Prelate, ir tuo Jūs tik prisidėsite prie politinės mūsų veiklos sukrikščioninimo. Būkite tikri, kad ne vieną dalyką saviesiems jau esu pasakęs. Pasakysiu, jų patyręs ir daugiau.

Ar krikščionys demokratai nori susitarimo, kaip Jūs teigiate? Tai priklauso, kokią prasmę Jūs dedate į žodį „susitarimas“. Jeigu tai yra susilieėjimas dviejų partijų į vieną, tai jie to, be abejo, nori. Bet to kaip tik nenori LF. Ir kodėl jis turėtų norėti? Juk LF, kaip Jūs patys, Prelate, gerai žinote, yra į tremtį atėjęs iš Lietuvos. Kas Lietuvoje LF pažadino, iš kokių šaknų jis yra išaugęs, kodėl jis susiformavo LF sąjūdžiu, o neišsiliejo į KD partiją, klausimai šiuo metu neaktualūs. Viena tik yra tikra, kad *buvo priešasčių, kurios LF pašaukė į gyvenimą šalia KD*. Tremtis nėra vieta ir laikas daryti radikalių struktūrinių pakeitimų. Apie

juos pakalbėsime Lietuvoje. Juk kas gali žinoti, ar mūsų Tėvynėje ir toliau nepasiliks tos pačios priežastys, kurios pagimdė LF? Jeigu LF buvo reikalingas Lietuvoje prieš tremtį, gal bus reikalingas ir tremčiai pasibaigus? Jeigu KD partija neišsprendė tų uždavinių, kurie teko LF prieš tremtį, gal ji neišspręs jų ir po tremties? Kam tad lieti šiuos du sambūrius į vieną, jeigu juodu abu turėjo Lietuvoje priežasčių atsirasti ir išsilaikyti? Štai kodėl, kai KD nori susilieji, LF visados atsako neigiamai: palauksime, pažiūrėsime; tremtyje ne vieta lieti ne tik formaliai, bet ne praktiškai. Jeigu Jūsų naudojamas žodis „susitarimas“ yra imamas praktinio bendradarbiavimo prasme, tai jis vyksta jau labai seniai ir esti labai glaudus. Nuo pat VLIK'o pradžios Lietuvoje KD ir LF bendradarbiauja labai ankštai, kartais net per ankštai, nustatydami visas kitas grupes prieš save. Todėl šis noras yra įvykdytas. Kad jis kartas nuo karto apsilpsta ir net payra, tai yra žmogiškų silpnybių padaras. Įdomu tik, kad šiam pairimui progos duoda kaip tik ne LF, bet KD. Taip buvo 1948 m. po prel. Krupavičiaus kalbos Felbacho konferencijoje, kur jis pasakė, kad jei LF nesugeba paaukoti savo turimų motyvų, atskiriančių jį nuo KD, tai yra „nevertas nei Tėvynės, nei Kristaus“ („Tėvynės sargas“, 1948, Nr. 2//3, p. 215). Taip yra ir dabar, kada Amerikoje P. Vainausko ir Vl. Viliamo priedangoje P. Jočys pasiskelbė Darbo federacijos pirmininku, mesdamas tuo būdu pirštinę dr. Jonui Griniui, kuris yra Krikšč[ionių] darbininkų sąjungos (jos vardu Darbo federacijai buvo leista tautininkų veikti) vicepirmininkas. Pirmininkas yra prof. Pr. Dovydaitis, dr. J. Grinius išstojo iš vad[inamojo] „penketuko“. Kitaip jis ir negalėjo padaryti. Jūs turbūt šį faktą turite galvoje, Prelate, kalbėdamas, kad „jo vargšo nervai neišlaikė“. Čia ne nervų klausimas, mielas Prieteliau! Čia yra užkulisinių intrigų klausimas. Kodėl Jočys organizuoja Darbo federaciją savavališkai? Ar tai yra jo paties išmistas? Anaip tol! Jį laimina P. Vainauskas ir gerb. prel. Krupavičius. P. Jočys jau 1948 m. gruodžio 19 d. mėgino skaldyti Darbo federaciją, šaukdamas Felbache „suvažiavimą“, į kurį atsilankė penki „federantai“. O vis dėlto P. Vainauskas buvo KD partijos į šį suvažiavimą atsiųstas ir jį pasveikino. Žinoma, tuo metu visas

šitas reikalas buvo tik gardus pasijuokimas. Na, Amerikoje, laisvės šalyje, galima daugiau išsiteisinti. Ten galima net pasiskelbti Darbo federacijos pirmininku, nepaisant, kad juo buvo ir tebėra laikomas prof. Dovydaitis, o valdyba (trys iš penkių) yra tremtyje ir jau veikia visą laiką, duodama VLIK'ui Darbo federacijos atstovus, ir šiaip tvarkydama visos šios grupės veiklą. Kaip tad Jums, Prelate, šis pastarųjų dienų faktas (tai įvyko kovo 1 d.) atrodo? Ar neparašytumėte tokio pat mielo laiškėlio ir P. Jočiui arba jo antrininkui P. Vainauskui? Nebloga būtų šiuo reikalu tarstelti žodelį ir prel. Krupavičiui. O jeigu Jūs irgi palaiminsite šiuos jų „žygius“, tuomet nekalbėkite apie katalikų vienybę bendro labo reikalui. Geriau tada mes truputį pasigrumsime, nes tokios veiklos, kaip pastaroji Amerikoje, mes ilgiau pakęsti negalime. Rėkti, kad kitas kenkia vienybei, o pačiam organizuoti partizaninius suvažiavimus ir skelbtis pirmininku, laiminamą, kurie garsiausiai skelbia nesiskaldykime, yra fariziejinė taktika, neverta iš tikro nei Kristaus, nei tėvynės. Lietuvių krikšč. darbin. s-gos centro Valdyba duos tuojau pareiškimą spaudai dėl visos šios veiklos, tada pamatysite, kaip bus gražu katalikams ir kas yra jų skaldytojai.

Todėl KD susitarimo norą mes laikome nenuoširdžiu. Jie nori ne susitarimo, kaip partija (tokio nereikia, nes jis, kaip sakiau, jau senai praktiškai vyksta), bet jie nori, kad ir LF išnyktų, susilietų su KD, kaip kad yra buvę seimų laikais. Geriausiai atveju KD nori, kad LF pasiliktų jų satelitas, kaip buvo savo laiku Darbo fed[eracija] arba Ūkin[inkų] sąjunga. O to, žinoma, LF nenori ir niekada nenorės. Todėl šia prasme LF yra ir pasilikę, ką pabrėžiau ir prel. Krupavičiui. Tai nėra bendradarbiavimo paneigimas. Anaipol! Tai yra tik savarankiškumo pabrėžimas, nes LF nori išsivystyti į pajėgų politinį sambūrį ir patiekti visuomenės sprendimui savo programą. Manau, kad noras nėra nuodėmingas. Jis nenusižengia nei Bažnyčiai, kuri nėra nei už, nei prieš dvi partijas; nei Lietuvai, nes KD yra palikę ne visai skanių atorūgų mūsų istorijoje; nei galop kat. visuomenės vienybei, nes katalikai turi būti vieningi kultūroje ir religijoje, o gali būti gausingi politikoje. Ir vienur, ir kitur jiems yra privaloma

krikščioniška moralė jų veikloje ir jų santykiuose. Kas šią moralę pažeidžia, tas nusideda ir Bažnyčiai, ir Tautai, ir visuomenei, vis tiek ar jis būtų KD ar LF narys.

Štai, mielasis Prelate, mano pastabos Jūsų laišku, kuriame palietėte mano susirašinėjimą su prel. Krupavičiumi. Gal ir čia aš buvau kur nors nemandagus. Bet atleiskite ir nekreipkite į tai dėmesio, nes kalbėjau Jums ne kaip kunigui ar Prelatui (nors tai yra tik žmogiškas titulas), bet kaip žmogui, kuris nusileido iš religinės plotmės į politinę ir čia tarė žodį. Jis yra išstatytas tokiems pat pavojams, kaip ir mūsų visų kitų žodis. Jeigu tad kartais ir mano atsakymas nesusiderintų su ta pagarba, kurią Jums jaučiu kaip Dievo pašvęstam žmogui, nesupykite, kaip tai yra padarę Jūsų prieteliai hierarchijoje ar dar aukštesni už Jus. Man tai kažkaip keistai atrodo, kad juo hierarchijoje žmogus kyla, juo jis darosi labiau pilnas galimybės supykti. Tuomet Dievas turėtų būti ne Meilė, bet pats Pyktis. O vis dėlto yra priešingai. Ak, atleiskite! Aš vėl pradėjau moralizuoti. O Jūs juk moralizavimo nemėgstate. Nemėgstu jo ir aš. Man patinka labiau dogmatika, kur taip yra taip, ir ne yra ne. Bet kartais mat žmogus imi ir neiškenti nepamoralizavęs.

Linkiu Jums, Prelate, Viešpaties palaimos Jūsų sunkiame ir drauge atsakingame darbe, ruošiant mūsų dvasininkijos prieauglį ateičiai.

Jūsų A. Maceina

P. S. Šio laiško nuorašą siunčiu prof. Z. Ivinskiui, nes iš tikro ir atsakau į jam rašytą laišką.

A. M.

Į A. Maceinos maratonišką laišką atsakiau taip pat gana ilgu laišku, datuotu 24 kovo 1952:

Gerbiamas Profesoriau,

Nudžiugau gavęs nuo Jūsų laišką. Esu dėkingas, kad nepagailėjote brangaus laiko parašyti man taip ilgą ir išsamų laišką. Tiesumą mėgstu. Manau, jog didžiumas

nesusipratimų priežastis yra sąmoningas ar nesąmoningas vengimas tiesiai ir atvirai išsišnekėti. Jūsų laiškas man patiko, nes yra tiesus: pasakėte, ką turėjote ant širdies. Ačiū!

I. Nenoriu polemizuoti su Jumis asmeniško pobūdžio klausimais. Dėl jų pareikšiu tik savo nuomonę ar susidariusį išpūdį.

1. *Dvi katalikiškos partijos ir Bažnyčia.* Bažnyčia rekomenduoja katalikams politinį darbą. Tai yra pabrėžę įvairūs Popiežiai, o ypač Pijus XII. Kaip socialinę-visuomeninę, taip ir politinę veiklą Bažnyčia priskiria prie vadinamosios Katalikų akcijos. (Čia reikia skirti Katalikiškoji akcija, kuri reiškiasi tik religinio gyvenimo plotmėje.) Rekomenduodama politinį veikimą, Bažnyčia gali ir privalo duoti ir principinių nurodymų katalikams šioje srityje. Į tai įeina ir dviejų politinių (katalikų) partijų klausimas. Jokios abejonės nėra, kad atskirų kraštų episkopatai gali šiuo klausimu pasisakyti, gali duoti tikintiesiems atitinkamų nurodymų. Todėl Jūsų teigimas, kad Bažnyčia šioje srityje nėra kompetentinga, yra kiek per griežtas.

2. Iš Jūsų laiško, rašyto prel. M. Krupavičiui vasario 12 d., vis dėlto susidaro išpūdis, kad, tapatindamas save su LF, kaltinat KD dėl skundų Vatikanui. Skundą Jūs laikote kenkimu Liet[uvijų] frontui. LF Vatikanui niekieno niekada nėra skustas. Manau, kad Vatikanas išvis apie LF egzistenciją nieko nežino. Pranešimo autorius nėra jokios politinės partijos žmogus. Politika jam yra svetimas dalykas. Ką kada prel. Krupavičius kalbėjo, tai jis darė savo iniciatyva ir savo atsakomybe.

3. Aš vis dėlto pasilieku prie savo nuomonės, kad anas „garsus“ pranešimas nėra jokių būdu kvalifikuotinas kaip skundas. Pranešimo ir skundo sąvoka, mano galvojuimu, turi skirtingą turinį.

Skundžia: kas ką nors *scienter et volenter* perstato kaip kaltą. Praneša gi: kas ribojasi vien fakto perteikimu, ne-

darydamas savo sprendimo. Skundėjas veikia savo valia ir savo iniciatyva. Pranešėjas gi atlieka vyresniųjų jam uždėtą pareigą. Skundėjas yra smerktinas, jei neturi tam tikrų pasiteisinimų; pranešėjas negali būti smerkiamas, nes jis atlieka savo pareigą. Jūsų atveju buvo paprastas pranešimas, o ne skundas. Manau, kad pranešėjas iš Jūsų pusės neturėtų užsipelnyti pasmerkimo. Tokios pareigos yra nemalonus jau savyje. Bet jas atlikti, nors ir prieš savo norą, reikia. Juoba kad pranešime, kaip jau minėjau, pažymimas tik pats faktas: sakoma, jog Jūsų pareikšta mintis apie nepasaulėžiurinę politiką iššaukė tam tikrą susidomėjimą kunigų ir pasauliečių tarpe. Tai ir viskas, mielas Profesoriau, kas pranešime yra pasakyta. Prie šio aš (nuo savęs) pridėjau pastabą, kuri Jums yra žinoma, (Aš pabrėžiau, kad dėl prof. A. Maceinos ištikimumo Bažnyčios mokymui negali būti jokios abejonės. - L. T.) Argi tai yra skundas? Argi Jūsų vardas yra kokiu nors būdu pažeistas?

4. Apie pranešimą nieko nežinojo nei vysk. Brizgys, nei prel. Krupavičius, nei kas nors kitas Vokietijoje, išskyrus Juozą (Brazaitį. - L. T.). *Ex officio* apie pranešimą niekas neturėjo žinoti. Aš tačiau vien gerų intencijų vedinas parašiau Juozui, kad jis Jums visa tai broliškai perduotų. Reiškia, iš mūsų pusės buvo visiškai korektiškai pasielgta. Mes nutylėjome apie šitai kitiems, bet painformavome suinteresuotąjį. Jūs gi, užuot dalyką iš autentiškų šaltinių patirti, pradėjote viešai kaltinimus mesti.

5. Dar kartą perskaičiau Jūsų laišką iš vasario 25 d. Deja, tas pats išpūdis: laiškas yra pernelyg aštrus ir pernelyg pilnas ironijos. Tą patį galėjote pasakyti kita forma. Aš manau, kad Krupavičius ne tik kaip kunigas, bet taip pat ir kaip valstybininkas yra vertas pagarbos. Todėl turėtų būti respektuojamas daugiau ir laiškuose nežiūrint, kad juose būtų kalbama tik apie politinius reikalus.

6. Tikiu, kad Jūs iš pasauliečių tiek priekaištų nesat patyrę, kiek iš kunigų. Galbūt Jūs turite tiesos, kad mes

turėtume daryti skirtumą plotmės atžvilgiu. Bet žinokit, kad nėra lengva atskirti, kada kalbi kaip kunigas, ir kada atsiduri grynai profaniškoje plotmėje. Pagaliau net ir profaniškoje plotmėje besirasdamas, kunigas vis tiek yra kunigas. Jo suniekinimas profaniškoje plotmėje būtinais atsiliepia ir jo kunigiškoje akcijoje. Geriausia kunigui būtų pasilikti visada savo veikimo srityje, t. y. dvasinėje. Bet tai ne visada yra galima. Užtikrinu Jus, kad 99% kunigų neprisiimtų jokių pasaulinių pareigų, jei nebūtų verčiami gyvenimo ar savo vyresniųjų.

Iš dvasiškių Jūs daugiausia gavote patirti užsigavimo, bet dvasiškių adresu Jūs turbūt daugiau ir esate pasisakę, kaip pasauliečių. O Jūsų pasisakymai yra neretai tikrai aštrūs ir užgaunantys. Jūs rašote impulso įtakoje: užtat dažnai pasakote daugiau negu reikėtų. Be to, man rodos, Jūs esat per daug subjektyvus. Jei kas pasisako ne pagal Jūsų įsitikinimą, tai Jūs tuojau kvalifikuojate „niekais“, „neišmanymu“, „neteisybe“ ir p[anašiai]. Tai, kas Jums atrodo niekai ar neišmanymas, kitiems gali būti išmanymas ir pozityvumas. Todėl tokių epitetų vartojimas turi būti labai atsargus, nes jie yra tikrai užgaunantys.

Užsigavimas gali būti su pykčiu ir be pykčio. Jūs sakote, kad dėl Jūsų vardo suminėjimo pranešime Vatikanui Jūs neapykstate, bet vis dėlto tai palaikote savo širdyje kaip skaudų dalyką. Manau, kad daugiau iš tų dvasiškių, kuriuos Jūs turite mintyje, minėdamas užsigavimą, yra užsigavę be pykčio, bet tik turėdami tam tikrą skaudumą širdyje, ar ir to neturėdami, bet tik laikydami tinkamiau esant nesileisti į diskusijas, kad negadintų Jums ir sau nervų. Su šitokiu užsigavimu galima ramiai kasdien eiti prie altoriaus.

II. Tai tiek apie asmeninio pobūdžio pastabas.

Man labiau rūpi Jūsų mintis apie dviejų katalikų partijų reikalingumą ar jų naudingumą. Čia mes, mielas Profesoriau, išsiskiriame. Esu nuomonės, kad dviejų politinių vienetų turėjimas Lietuvos katalikams yra ne tik

neriekalingas, bet dargi žalingas. Mano argumentai yra sekantys:

1. Dviejų politinių vienetų buvimas yra jėgų skaldymas, o tai yra nuostolis. Jūs sakote, kad šie vienetai principuose gali ir turi sutarti. Taip, bet ir principuose, taktikoje ar kitose smulkmenose skirtumai jau skaldo. Jūs sakote, kad dviejų partijų buvimas iššaukia rivalizaciją, o tai esą naudinga; tai duoda impulsą progresui. Rivalizacija tarp katalikų nėra naudinga, nes ji bereikalingai eikvoja jėgas. Nėra reikalinga dviejų katalikų partijų rivalizacijai iššaukti; rivalizaciją iššaukia kitos - nekatalikiškos (antikatalikiškos. - L. T.) partijos. Rivalizacija tarp katalikų iššaukia fermentaciją, o to pasėkoje atsiranda asmeniškumai, intrigos, pavydas ir net pastangos kenkti. Šito mes nūdien esame liudininkai. Ir šitai bus visada, kol mes esame silpni žmonės (kadangi mes esame silpni žmonės. - L. T.). Tai neišvengiama rivalizacijos paseka. Turime žiūrėti į gyvenimą realiai. Tai neturėtų (tarp krikščionių. - L. T.) būti, bet taip yra.

2. Krikščioniška pasaulėžiūra yra tobula. Į ją atremtas politinis vienetas gali būti taip pat tam tikro, žmogiškai galimo, tobulumo aukštumoje. Katalikų siekimas turi būti sukurti tokį galimai tobulą politinį vienetą. Šito tačiau nebus galima pasiekti neapjungiant visų jėgų. Be to, jau pats buvimas dviejų vienetų rodytų jų netobulumą, nes jei kuris iš jų būtų tobulas, tai jis neišvengiamai pašalintų iš gyvenimo netobuląjį. Manau, kad krikščioniškoji pasaulėžiūra mums laiduoja ne tik principus, bet taip pat, bent iš dalies, ir taktiką bei metodus.

3. Neįsivaizduoju, koks galėtų būti skirtumas tarp dviejų katalikų politinių vienetų, kuris pateisintų jų skirtingą buvimą su neišvengiamais blogumais. Laukiame LF programos, bet aš manau, kad ji esmėje bus ta pati, kokią turi ir KD. Jei gi ji pasirodys geresnė, tada aš raginčiau visus katalikus laikytis šios geresnės, nusigręžiant nuo blogesnės. Partijos vardas man nesvarbu, svarbu yra jos turinys ir (jai atstovaujį) asmens.

4. KD praecityje padarė ir klaidų. Bet kas jų nepadaro? Neužginčijama tačiau yra, kad KD Lietuvai turi ir didelių nuopelnų. Jaunajai kartai tenka, blogumus pašalinant, pasukti tuo, kas yra gera. Pagaliau partija yra žmonės, kurie ją sudaro. Vakar KD buvo tokie, rytoj jie gali būti kitokie. LF susiformavo (geriau sakant Aktyvistų frontas, kuris turėjo grynai rezistencinį pobūdį ir jame tilpo ir buvusieji KD. - L. T.), kai KD veikla buvo sustabdyta. Pradžioje aš buvau tos minties, kad LF, kaip politinis vienetas, atsistoją KD vietoje. Deja, nelaimingas VLIK'as prikėlė daugelį „mirusiųjų“, iššaukdamas visą šią nelaimingą fermentaciją ir tarp mūsų.

5. Esu šventai įsitikinęs, kad vienoje politinėje partijoje gali sutilti visi katalikai, nors jų nuomonės praktiškos politikos srityje būtų kiek skirtingos. Vienos partijos žmonės turi progos nuomonių skirtumus išsiaiškinti ir pasirinkti tobuliausiąją. Taip yra Italijoje. Italų KD partija yra viena iš gražių pavyzdžių. Italijos KD pasiekė daug gražių laimėjimų, kokių Mussolini per 20 metų nepasiekė. Politinėje plotmėje aš statyčiau italus aukščiau už airius. Airiai politiškai yra mažiau subrendę. Jų visa politika sukasi apie tautinius reikalus. Esamos dvi partijos abi, tiesa, remiasi krikščioniška pasaulėžiūra. Tačiau tik dvi išvis yra krašte, jei neskaitysime poros visai nereikšmingų partijėlių. Jei ir Lietuvoje nebūtų kitų partijų, kurios tam tikru būdu būtų mums pavojingos (priešingos. - L. T.), tai išlaikymui parlamentinės opozicijos reikėtų sukurti kitą, nors ir į tuos pačius pasaulėžiūrinius principus atremtą, partiją. Tačiau Lietuvoje mes turėjome ir turėsime pakankamai stiprų laicistinį (marksistinį-socialistinį. - L. T.) frontą, prieš kurį galėsime spirtis tik suvienytomis jėgomis.

6. Pagaliau, kaip patirtis rodo, parlamentinėje sistemoje darbas sėkmingai vyksta, kai yra nedaug partijų. Jei Amerika pasitenkina dviem partijom; jei Anglijoje pakanka dviejų trijų partijų, tai kiek partijų mes norime turėti Lietuvoje? Jei jau katalikai nori turėti bent dvi partijas!

Daugelio partijų turėjimas yra politinio nesubrendimo įrodymas. Eikim pirmyn, o ne atgal bent mes, katalikai!

III. Tai, kas liečia dabartinę mūsų politinę veiklą ir tarpusavius santykius, galėčiau (norėčiau. - L. T.) padaryti sekančias pastabas:

1. Kiek žinau, KD siekia ne tik bendradarbiavimo, bet susiliejimo į vieną politinį vienetą. Nelaikau šitai neigiamu dalyku, juoba kad KD nereikalauja čia kokios nors kapituliacijos. Jie kvietė diskutuoti šį klausimą, kad būtų galima nustatyti sąlygas. Susiliejamą dviejų vienetų nebūtinai reikėtų kapituliaciją ar išnykimą, o galėtų turėti net priešingą reikšmę, būtent KD išiliejimą. Juk aktyvesnis elementas paprastai ima viršų. (O juk LF laiko save gaivesniais. - L. T.)

Paaikškėjo tačiau, kad Fronto žmonės yra priešingi susiliejimui. V. Vaitiekūnas (Katilius) pareiškė, kad Frontas nebūtinai yra katalikiška partija. Joje yra, - pastebėjo jis, - ir nekatalikų. Šitai jis pareiškė mūsų pasikalbėjime Klyvlende. Vėliau Bruklina jis pareiškė, kad gali atsitikti, jog, katalikams sumažėjus, LF galės pasidaryti liberalinė partija. Jūs gi kategoriškai akcentuojate, jog Frontas yra ir bus, ir kad apie bet kokį susiliejimą negali būti nė kalbos. Šitai buvo paimta dėmesin, kai mūsų tarpusaviai santykiai buvo nagrinėjami (Ateitininkų sendraugių) suvažiavime Ročesteryje (1951 metais). Tada aš pasiūliau rezoliuciją, kuri buvo priimta dauguma balsų, kuri Jums žinoma, ir kuria rekomenduojama *modus vivendi*. Vadina si, buvo siūloma surasti bendradarbiavimo galimybę, o ne susilieti. Šitą siūlymą parėmė KD. Bet jei Ročesterio rezoliucija liko *littera mortua*, tai dėl to kalti Fronto žmonės. Reiškia, Frontas nenori ne tik susiliejimo, bet net ir nuoširdaus bendradarbiavimo.

2. Kad Frontas nėra liuosas nuo kalčių, tai, man rodos, yra aišku. Jūs klausiate: kokios yra tos kaltės? Pirmutinė - puolimas betikslis ir dažnai nepagrįstas žmonių, kurie nėra iš jų. Nenoriu minėti pavardžių - *nomina sunt odiosa*.

Antra - nevykę pareiškimai Vatikano atžvilgiu Delegatūros uždarymo proga. Trečia - partinis egoizmas. Jis nėra mažesnis už tą, kuris priskiriamas KD. Ketvirta - per didelis savęs ir savųjų vertinimas.

3. Nematau, kodėl turėtų būti jaudinamasi dėl P. Jočio iniciatyvos. Jei mūsų žmonės imasi iniciatyvos organizuotis, tai reikia jiems padėti, o ne boikotuoti ar jaudintis. Juk Jočys nepareiškė nepasitikėjimo dr. J. Griniui. Kodėl Dr. Grinius negalėtų bendradarbiauti su Jočiu ar Valaičiu. Juk šie abu asmenys buvo tikrai Darbo federacijos veikėjai. Valaitis - net Seimo atstovas. Šitas jaudinimasis kaip tik ir parodo LF politinį egoizmą. Aliarmas, jei kiti imasi iniciatyvos, nors jie yra ir mūsų (katalikiško. - L. T.) fronto žmonės! Nemanau, kad LF turi daugiau teisių į Darbo federacijos atstovavimą, negu patys Federantai (buvę aktyvūs partijos nariai ir atstovai. - L. T.). Nemanau taip pat, kad Darbo federacijai turėtų atstovauti LF žmogus. Iki šiolei buvo LF žmogus, ateityje galės pabūti ir ne LF, o pačios senosios Federacijos atstovas.

Užtrukau. Pats pavargau, ir Jums bereikalingai laiko sugaišinsiu. Išsikalbėjau. Gal tai ir duos kokios nors nauodos mūsų tarpusaviam geresniam susipratimui. Jo aš iš visos širdies noriu. Darau, ką žmogiškai pajėgiu, ir Dievą prašau, kad mes būtume viena, kaip Kristus mums šio meldė ir šitai mums primygtinai įsakė.

Su gilia pagarba,
Jūsų Kun. L. Tulaba

Prie anuomet rašyto A. Maceinai laiško, atsakant į jo disertacinį laišką, dabar, po 40 metų, reikėtų kai ką pridėti.

Dr. A. Maceina ir ypač LF žmonės kelė triukšmą ir švaistėsi kaltinimais dėl Vatikanui įteikto pranešimo apie kilusias tarp lietuvių katalikų, karo tremtinių Vokietijoje, diskusijas dėl kaip tik A. Maceinos paskelbtos teorijos apie nepasaulėžiūrinę politiką. Šią teoriją pasisavino LF,

bet ją atmetė KD. LF rado sau atramą Tautinėje Lietuvių Delegatūroje, kuriai vadovavo kan. F. Kapočius; gi KD atsirėmė daugiau į lietuvius vyskopus, reziduojančius tremtyje. Prof. A. Maceina KD laikė skundėjais, užmerkdamas akis ar būdamas klaidingai informuotas, kad faktiškai tikrieji skundėjai buvo arti Delegatūros stovintieji LF žmonės. Anuomet negalėjau plačiau kalbėti savo laiške A. Maceinai apie skundus, kuriuos delegatas kan. F. Kapočius įteikė Vatikanui apie mane, apie dr. P. Karvelį ir pristatė sąrašą kunigų bei pasauliečių (neminiu čia jų pavardžių, bet pabrėžiu, jog buvo geri kunigai ir garbingi asmens), pristatydamas juos kaip nerekomenduotinus. Žinau gerai, kad kan. F. Kapočius visa padarė įtaigojamas ir padedamas LF pirmūnų. Apie mane ir apie dr. Karvelį tiek purvo buvo prirašyta, kad arkivyskupui D. Tardini atrodė neįtikėtina, todėl liepė patikrinti. Laimingu būdu skundai neturėjo neigiamų pasėkų. Aš asmeniškai esu šiame reikale dėkingas Tėv[ui] B. Krištanavičiui, SJ.

Ročesterio Ateitininkų sendraugių konferencija man liko giliai atmintyje. Nuvykau į Ročesterį su pp. Laučkais iš Niujorko. Apsistojau klebonijoje. Klebonas kun. Bakšys, perlojiškis, mielai priėmė. Be dalyvavimo konferencijoje, kurioje aktyviai reiškiausi, ypač kas liečia ateitininkijos vieningą dalyvavimą politinėje veikloje, pasinaudojau proga aplankyti mano studijų draugą Romoje ir Palestinoje Rev. Elmer McNamarra. Jis profesoriavo vietinėje Šv. Bernardo seminarijoje. Iš Ročesterio automobiliu pasiekiau Sirakūzus ir iš ten lėktuvu turėjau skristi į Bostoną. Skridimas liko neužmirštamas. Pasitaikė blogas oras: snigo. Bostone negalėjome nusileisti dėl rūkų. Buvome nukreipti į Hartfordą. Ir ten dėl sniego negalėjome nusileisti. Grįžome atgal į Bostoną. Čia pakartotinai buvo bandoma nusileisti, bet vis nesėkmingai. Panika. Atrodė, kad radomės galimos tragiškos mirties pavojuje. Atsistojau, kreipiausi į išsigandusius keleivius ir pareiškiau, kad kurie yra katalikai ir tikintys sužadintų gailestį ir daviau

absoliuciją. Skraidėme aplinkui, kol išnaudojome benzina, po to pilotas pasakė, jog bandys paskutinį kartą nusileisti. Pavyko. Buvo po vidurnakčio. Išvargę, bet likome gyvi. Manęs laukė Nukryžiuotojo Jėzaus seselės. Nuvykau pas jas į Broktoną ir ten pailsėjau.

Į mano laišką greitai vėl atsiliepė A. Maceina sekančiu laišku:

Freiburg i. Brsg., Silberbachstr. 1
1952 m. kovo 29 d.
Didž. Gerbiamam
Prel. Dr. L. Tulabai
Roma, Collegio Lituano

Mielasis Prelate,

Dideliai dėkui Jums už tokį ilgą laišką. Jūs labai teisingai sakote, kad „didžiunos nesusipratimų priežastis yra sąmoningas ar nesąmoningas vengimas tiesiai ir atvirai išsiskirti“. Iš tikro, jei katalikai nenorėtų savo nuomones teikti kitiems kaip nekintamas, o leistų jas diskusijoms - ne visados ir nebūtinai viešoms, tuomet atkristų daugelis dalykų, kurie mums šiandien kvaršina galvas. Atviras ir tiesus žodis juk yra tiltas iš širdies į širdį. O širdis žmogiškojoje būtyje vaidina nepaskutinį vaidmenį. Be abejo, šis žodis gali būti kartais ir aštrokas. Tai priklauso nuo įvairių aplinkybių, kuriomis jis yra tartas. Bet net ir tokiu atveju jis neturėtų nutraukti išsikalbėjimo. „Išsibarimas“ juk irgi yra viena iš bendravimo formų, tegu ir aštroka. Tačiau ir po jos ne kartą asmenys pasijaučia net labiau susiartinę negu anksčiau. Šitaip suprasdamas ir mūsų susirašinėjimą, leidžiu sau dar sykį sutrukdyti Jums valandėlę laiko ir kai ką paaiškinti, kas pirmajame mano laiške buvo paliesta tik probėgomis. Praleisiu asmeninius reikalus, nes jie iš dalies priklauso jau istorijai, iš dalies yra mano būdo išdava. Ačiū Jums už pastabas šiems dalykams. Į jas tikrai atkreipsiu dėmesio. Būdamas rašto - ne gyvo žodžio ir ne veiklos - tipas, esu savo rašiniuose žymiai griežtesnis, negu kasdienoje. Mėginu kovoti su šia silpnybe, tačiau kartas

nuo karto ji prasiveržia visai savaimingai, ypač jeigu tenka rašyti erzlioje situacijoje. Sustosiu tiktai prie dviejų dalykų: 1) prie katalikų partijų skaičiaus ir 2) prie KD ir LF santykių.

1. Jūsų motyvai, kad „dviejų politinių vienetų buvimas yra jėgų skaldymas“, kad dėl to atsiranda „asmeniškumai, intrigos, pavydas ir net pastangos kenkti“ yra visiškai teisingi. Tačiau jie nėra *principinio* pobūdžio. Gal tai yra neišvengiama rivalizacijos pasėka, kaip sakote, nes mes visi esame žmonės, todėl klystame ir nusidedame. Tačiau šios rūšies silpnųjų ir ydų esama ir visose gyvenimo srityse - net bažnytiniame. Kur tik yra įvairumo, ten yra rivalizacijos, o su ja ir piktybių. Vis dėlto dėl šių nenormalumų, kylančių ne iš paties įvairumo, bet iš žmogaus silpnumo, mes juk gyvenimo diferenciacijos nenaikiname ir jo po viena kepure nesuvedame. Kodėl tad reiktų vengti arba net naikinti diferenciaciją politikoje? Jeigu, sakysime, bus Lietuvoje dvi katalikų partijos ir jos rungsis tarp savęs nedžentelmeniškai ir nekirikščioniškai, tai būsime kalti tik mes patys, o ne dviejų partijų principas. Todėl Jūsų motyvai, nors ir teisingi bei aktualūs, vis dėlto paties principo neišgriauna, nes jis turi kitokių argumentų, kuriems pakeisti aš ligi šiol nesu radęs priešingų. Juos aš išdėčiau trumpame straipsnelyje „Aidų“ apžvalgai. Jį siunčiu Jums pasiskaityti ir norėčiau jį gauti atgal. Šioje vietoje tik norėčiau pastebėti tai, ko straipsnelyje nėra, bet ką Jūs savo laiške paliečiate.

Aš laikau visiškai normaliu ir būtinu dalyku, kad krašte, kuriame katalikai turi *daugumą*, katalikai valdytų *visą* laiką. Tai nėra koks nors manevras, bet sociologinė normalybė. Todėl antros katalikų partijos steigimas ar buvimas nėra priemonė tamsybių vaikams apgauti, bet reikalas atsakyti į katalikų didžiumos visuomeninį ritmą, kurį trumpai apibūdinau savo straipsnelyje. Iš kitos pusės, man yra visiškai aišku, kad *ta pati* katalikų partija valdyti visą laiką negali. Manau, kad šiai nuomonei pritariate ir Jūs. O jeigu taip, tai ką gi katalikų visuomenė pasirinks, jeigu bus tik viena katalikų partija. Jūs sakote, kad „demokratiname gyvenime nėra tragedija, kad viena ar antra partija pralaimi, kad iš pozicijos pereina į opoziciją“. Taip, bet tik tuo atveju, jeigu valstybės konstitucija nėra tokia, kad ji valdančiai partijai

leidžia daryti radikalių pakeitimų valstybės gyvenime. O kur konstitucija yra valdančiai partijai palanki, kaip buvo mūsų 1922 m. konstitucija, ten katalikų pralaimėjimas nekatalikams iš tikro yra tragedija, nes tuomet katalikai netenka ne tik politinių, bet ir kultūrinių pozicijų. Konkrečiai kalbant, *katalikų pralaimėjimas nekatalikams nėra tragedija tik ten, kur yra konstituciniu būdu įvykdyta kultūrinė autonomija, vadinasi, kur katalikams pati valstybės struktūra laiduoja jų teises kultūrinėje srityje.*

Nuosekliai tad aš pasisakyčiau už vieną katalikų partiją Lietuvoje tik tuo atveju, jei busimojoje mūsų konstitucijoje pasisektų praversti kultūros autonomiją, kaip ją savo metu skelbė Šalkauskis, Pakštas ir a.a. vysk. Būčys, ir jei būtų atitinkamų įstatymų sukurtos šios autonomijos institucijos. Tuomet, nusiobodus visuomenei balsuoti už tą pačią katalikų partiją, gali ji pabalsuoti ir už laicistus, nes jie konstitucijos vis tiek nepakeis ir sukurtų institucijų, išimtų iš parlamento kompetencijos, nesugriaus. O mažindami biudžetą kultūros reikalams, jie tuo mažins jį ir patys sau. Šitokios sąrangos LF kaip tik siekia, visa jėga savo programoje kultūrinę autonomiją pabrėždamas.

Tačiau ar Jūs, mielas Prelate, tikite, kad mums ateityje pasiseks kultūrinę autonomiją naujoje konstitucijoje praversti? Šiandien net neaišku, ar KD į savo programą šį reikalą įrašys ir ar toliau parlamente už jį pasisakys? Kai kurie KD žmonės - nuostabu, kad net ir kunigai - yra kultūrinei autonomijai priešingi. Nežinau Jūsų, Prelate, šiuo klausimu pažiūrų. Tačiau jungtinėmis visų katalikų jėgomis gal šis dalykas ir pasisektų. Tačiau jei KD pasisakys prieš kultūrinę autonomiją, tuomet ji bus palaidota, nes visos kitos nekatalikiškos partijos taip pat pasisako ir pasisakys prieš ją. Todėl jeigu kultūrinė autonomija mums praversti nepasisektų ir jeigu kultūrinis Lietuvos gyvenimas ir ateityje pasiliktų politinių organų (parlamento, prezidento, ministerių) rankose, kaip yra buvę ligi šiol, tuomet katalikų partijos pralaimėjimas laicistų naudai duotų mums ne ką kita, kaip 1926 metus, kada buvo uždarinėjamos katalikų mokyklos, iš valstybinių vietų atleidžiami katalikai mokytojai, šalinami katalikai valdininkai, nepripažįstama bažnytinių institucijų ir t. t. Manau, kad prie šio dalyko ateity-

je prileisti nereikėtų. Vienintelė išeitis yra dvi katalikų partijos. Stipriai tikiu, kad jei kokiais 1925 m. Darbo federacija būtų išėjusi opozicijon, katalikai 1926 m. rinkimuose nebūtų paskatinę darbininkų balsuoti už socialdemokratų (Darbo federacija 1926 m. daugiausia pralaimėjo). 1926 m. yra didelė mums pamoka, ir mes turime dėti visas pastangas, kad ji nepasikartotų. O ji *būtinai* pasikartos, jei 1) nebus kultūrinės autonomijos ir 2) bus tik viena katalikų partija (satelitinės partijos čia neturi reikšmės, nes jos tik šaukia „valio“ ir dar labiau nuteikia prieš save visuomenę, kaip savo metu Darbo federacija).

Štai šitas tad motyvas ir verčia mane pasisakyti už dviejų katalikų partijų buvimą. Jūs iškeliate psichologinius nesugyvenimo ir nesantaikos motyvus prieš dvi partijas. Jie, kaip sakiau, teisingi. Bet aš iškeliu sociologinius visuomeninio ritmo motyvus, kurie yra taip pat *realūs*. Psichologinius galima nugalėti susitarimais, džen-telmeniškumu, galop pastabomis. Be abejo, jų visiškai neišvesisime, nes visi esame žmonės, todėl visi ir pridirbsime kvailybių. Bet tai bus tik vidaus dūmai. Bet kaip nugalėti aną sociologinį ritmą, kuris ateina būtinai anksčiau ar vėliau? Kaip padaryti, kad visuomenei neįgristų valdančioji partija? Tai yra neįmanoma. O jeigu taip, tuomet sociologinė ir politinė išmintis reikalauja turėti kitą partiją, kuri būtų opozicijoje ir kuriai katalikų visuomenė galėtų patikėti vadovavimą, jeigu jau valdančioji katalikų partija nusibos. Sugriaukite šitą motyvą, įtikinkite, Prelate, mane, kad šitas ritmas yra nerealus, ir aš pasisakysiu už vieną partiją. Bet ligi šiol aš negalėjau rasti argumentų, kurie atsvertų šį sociologinį ritmą ir išgelbėtų katalikus nuo ateities 1926 m.

Jūs teisingai rašote, kad „Bažnyčia gali ir privalo duoti ir principinių nurodymų katalikams šioje (politinės veiklos. - A. Mc.) srityje“. Aš tik abejočiau, ar į šią principinių nurodymų sritį įeitų „ir dviejų politinių partijų klausimas“. Visai konkreti situacija gali pažadinti būtinybę eiti *vienos* partijos pavidalu. Man atrodo, kad tokia konkreti situacija yra pasidariusi Italijoje komunizmo grėsmės akivaizdoje. Galimas daiktas, kad jis gali atsirasti ir Lietuvoje. Tokios tad situacijos metu, kada gresia aiškus ir apčiuopiamas pavojus, bet koks išsiskaidymas ar opozicija vienu

kitiems yra negalimas. Šitokioje tad situacijoje „atskirų kraštų episkopatai ir gali šiuo klausimu pasisakyti“. Tačiau tai yra esmėje pasisakymas ne už vieną ar dvi partijas, bet už reikalą *hic et nunc* stoti kovon su katalikybės priešais. Kai popiežius Italijoje dispensavo griežtos regulos vienuolius ir vienuoles nuo amžinos klauzūros ir leido - net įsakė - eiti balsuoti, tai tuo jis nepasakė, kad pareiga balsuoti yra aukštesnė už pareigą laikytis klauzūros, bet tik atsižvelgė į labai rimtą situaciją, kurioje klauzūrą apsprendė ne pats reikalas balsuoti *kaip toks*, bet reikalas balsavimu gelbėti Bažnyčią. Jeigu Lietuvoje panaši situacija atsirastų ir jeigu Lietuvos episkopatas tartų savo žodį, jog katalikai turi eiti į rinkimus *vienos* partijos pavidalu, aš pirmasis jų sprendimui palklusčiau. Tačiau šitoks jų nusistatymas dar anaip tol nepaneigtų dviejų partijų būtinybės *normaliame* gyvenime.

Dar į vieną Jūsų argumentą norėčiau atkreipti dėmesio. Jūs sakote, kad „Lietuvoje mes turėjome ir turėsime pakankamai stiprų laicistinį frontą, prieš kurį galėsime spirtis tik suvienytomis jėgomis“. Tai yra labai teisinga. Tik kodėl Jūs, Prelate, manote, kad dvi katalikų partijos nesuvienys savo jėgų, kai reikės spirtis prieš laicistų frontą? Juk ir tremtyje taip visą laiką yra buvę. *Jokia katalikų partija nesusidės su laicistais ten, kur bus paliečiami katalikų kultūriniai ar religiniai, ar socialiniai reikalai.* Šiuo atžvilgiu jokios opozicijos katalikams niekad nebuvo ir iš esmės negali būti. Manau, kad katalikų pasidalinimas į dvi partijas šiuo atžvilgiu - kovoje su laicistais - negali būti nuostolingas, nes jų jėgos yra padalintos *kitiems* reikalams. Kai išskyla bendrosios pasaulėžiūrinės problemos, tuojau visi katalikai susirenka į vieną. Bet šalia šių svarbių ir principinių problemų (kultūrinių, socialinių, religinių) dar esama ištisos eilės grynai politinių, administratyvinių, ūkinių, kur ne visados ir laicistai blogai sprendžia. Šitoje tad vietoje katalikai gali išsiskirti. Tai yra buvę ir tremtyje. Sakysime, katalikai turėjo vadinamąjį „penketuką“, laicistai savo „penketuką“. Bet šalia jo dar buvo *slaptas* „senių penketukas“, kuriame dalyvavo prel. Krupavičius, dr. Karvelis, Norkaitis, Kaminskas ir Makauskas. Jie irgi aptarnavo visus klausimus, kurie kildavo VLIK'e. Šis penketukas

suiro tik po lozoraitiados, kada prel. Krupavičius ir dr. Karvelis, davę pažadus balsuoti už susitarimą, paskui, mūsų įtikinti (Jūs, Prelate, čia labai daug padarėte! Bet čia Jums dabar paaiškės, kodėl reikėjo Jūsų intervencijos sustiprinti susvyravusius brolius: tai buvo slapto penketuko rezultatas), savo pažadus atsiėmė. Tačiau mes nemanome, kad prel. Krupavičius ar dr. Karvelis aname bendradarbiavime su laicistais būtų išdavę katalikų ar lietuvių reikalus. Tai buvo „ nepasaulėžiūrinės politikos" kūrinys, nes pasaulėžiūros klausimais jie ten tikrai nesikalbėjo. (Praeidamas noriu pastebėti, kad be reikalo prel. Krupavičius pyksta ant dr. Griniaus, kai šis eina kalbėtis su Norkaičiu ar kuriuo kitu laicistu. Jis juk tai daro sekdamas tiktai prel. Krupavičiaus pavyzdžiu. Skirtumas tik tas, kad prel. Krupavičius savo pasitarimus nuo mūsų slepia, o mes nuo jo - ne.) Kodėl taip negalėtų būti ir parlamentinėje veikloje? Kodėl katalikai, iš vieno eidami pasaulėžiūrinių klausimų srityje (nes tai yra šventa jų sąžinės pareiga), negalėtų persiskirti grynai politinių, administracinių ir ūkinių problemų sprendime?

Šiuo yra atsakomas ir Jūsų klausimas, „koks galėtų būti skirtumas tarp dviejų katalikiškų vienetų, kuris pateisintų skirtingą egzistenciją". Šis skirtumas negali būti principuose, nes principai visiems katalikams yra tie patys. Bet jis gali būti šių principų vykdymo būde ir kartu tuose dalykuose, kurie iš katalikybės principų nekyla. Sakysime, principas yra, kad katalikai turi turėti katalikiškų mokyklų. Kiekviena katalikų partija to reikalauja. Bet kaip šį reikalavimą įvykdyti? Ar taip, kaip 1922 m. konstitucija? Ar ne geriau kultūrinė autonomija? Štai ir pasidaro skirtumas. KD greičiausiai palaikys savo konstituciją, LF bus už kultūrinę autonomiją. Arba vėl jau politinis dalykas: trijų valdžios galių santykis: prancūziškas (seimokratija) ar amerikoniškas (prezidentokratija). KD pagal 1922 m. konstituciją pasirinko prancūzišką sistemą, LF pasisako dabar už amerikonišką. Tokių dalykų esama kiekvienoje srityje. Todėl skirtumas tarp katalikų gali būti net labai didelis, be abejo, ne pasaulėžiūroje.

Tai yra teoriniai samprotavimai. Manau, kad dvi partijas *teoriškai* yra lengviau apginti, negu jas paneigti ir pasisakyti už

vieną. Tačiau mūsų atveju mes stovime ne tik prieš teoriją, bet ir prieš faktą, kad mes tremtyje jau turime dvi katalikų sroves, besiformuojančias į dvi partijas. Šiuo atžvilgiu leiskite man irgi pasisakyti.

2. Šiandien KD ir LF yra dvi realybės. Tačiau ne visados taip buvo. Buvo laikas, kada buvo KD, o nebuvo LF; bet buvo taip pat laikas, kada buvo LF, o nebuvo KD. Jūs teisingai sakote, kad „Liet[uvių] frontas susiformavo tada, kai Kr[ikščionys] demokratai praktiškai neegzistavo“. Ir ne tik Jūs vienas buvote, kaip sakote, „tos minties, kad Liet[uvių] frontas atsistoja kr[ikščionių] dem[okratų] vietoje“. Lietuvoje vokiečių okupacijos metu buvo pasitarimas pas vysk. Brizgį, ir ten buvo nusistatyta KD neatkurti, o veikti LF rėmuose ir vardu. Šiame pasitarime dalyvavo: Brazaitis, Labanauskaitė, Matulionis, Maceina ir penktasis, gerai neatsimenu, bet, rodos, Damušis. VLIK'as taip pat buvo sukurtas LF pastangomis. Vadinas, *LF atvyko į tremtį kaip lietuviškųjų sąlygų kūrinys*. Todėl kai Štutgarte 1946 m. pavasarį buvo sušauktas katalikų veikėjų pasitarimas politinio susiorganizavimo reikalu (šis suvažiavimas buvo tik katalikų - be jokios partinės etiketės), tai jame pagrindinis klausimas ir kilo: kaip toliau tremtyje veikti: viena partija ar dviem. Ir štai nuostabu, kad dr. Karvelis ir prel. Krupavičius savo referatuose pasisakė *už veiklą KD vardu*, nors ši partija tuo metu turėjo tik atstovą VLIK'e, nieko daugiau. Tuo metu aš irgi pasisakiau už veiklą *vienoje* partijoje, žinoma, LF, kuris buvo juk realybė. Štai tasai mano referato posmas: „Kurti nauja ar taisyti sena? Klausimas įdomus. Bet kas galop mūsų atveju yra nauja ir kas sena? Krikšč[ionių] demokratų partija buvo uždaryta prieš keliolika metų. Gyvybės žymių, kaip buvo sakyta, ji nerodė ir nerodo. Tuo tarpu kita partija, savo kilme siekianti 1936 m. kovo mėn. (turėjau galvoje deklaraciją „Į organizacijos valstybės kūrybą“, paskelbtą „N. Romuvoje“. - A. Mc), veikia kaip organizuota grupė jau nuo 1940 m. Kaip tad pasielgti: prikelti mirusią Krikšč[ionių] demokratų partiją ar numarinti šitą sąjūdį? Kas tokiu atveju būtų nauja? Man atrodo, kad reikia palikti tai, kas yra gyva... Visos tad kalbos apie vieną partiją gali būti prasmingos tik tuo atveju, jei krikšč[ionys] demokratai

neatsikurs. Tuomet naujojo sąjūdžio durys bus atviros visiems katalikams. Jeigu krikšč. demokratai atsikurs, bus dvi partijos, kuriose katalikai dalyvaus" (mano referato 12-13 p.). Tų pačių metų rudenį per Kristaus Karaliaus šventę įvyko Šainfelde KD pirmoji konferencija, kuri KD partiją atkūrė. Ir tik po šito atsikūrimo prasidėjo pasitarimai vienybės reikalui. Anksčiau apie vienybę nebuvo jokių kalbų, nes vienybė buvo: buvo iš Lietuvos atvykęs LF, ir jame visi katalikai sutilpo. Jeigu tad šiandien ne kartą yra priekaišijama, kad LF skaldas katalikų jėgas, tai šis priekaištas neturi *jokio* istorinio pagrindo, nes *ne LF atskilo nuo KD, bet dalis KD narių atsiskyrė nuo LF ir atgaivino šią partiją*. LF prieš tai neprotestavo, nes politinį organizavimąsi laikė laisvu dalyku ir sykiu žinojo, kad jis visų negalėsias patenkinti. Todėl ne priekaišto, bet tik paprasto istorinio konstatavimo prasme miniu, kad KD atskilo nuo LF.

Kodėl KD negalėjo sutilpti LF rėmuose? Čia yra kelios priežastys. Pati pirmoji (ir gal net svarbiausia) yra ta, kad *senieji KD veikėjai LF sąjūdyje Lietuvoje nedalyvavo*. Prel. Krupavičius sėdėjo tuo metu Kalvarijoje, o paskui buvo išvežtas Vokietijon. Todėl jis teisingai ne kartą yra sakęs, jog jam nėra žinoma, kaip LF atsirado. Dr. Karvelis buvo Vokietijoje, o pastaruoju laiku Kaune, versdamasis advokato praktika ir pogrindyje nedalyvaudamas. Dr. Jasaitis buvo Šiauliuose ir taip pat pogrindyje nedalyvavo. Todėl kai šie žmonės atsidūrė tremtyje, jie panorėjo atkurti tai, kam jie ilgus metus anksčiau buvo dirbę, nepaisydami, kad jų sustojusį darbą jau buvo perėmę kiti. Psichologiškai tai buvo pateisinama. Ar tai buvo išmintinga politiškai, parodys ateitis. Paskui šiuos senuosius veikėjus pasekė ir ne vienas jaunesnysis, kurie anksčiau buvo dalyvavę LF: tarp jų ir Jūs, mielasis Prelate. Antra priežastis yra *nepasitenkinimas LF žmonėmis bei jų veikla*. Kur ir kaip šis nepasitenkinimas atsirado, nemokėčiau šiandien pasakyti, viena tik žinau, kad jo būta ir kad jis paskatino KD atsikurti. Trečia priežastis - *nepasitenkinimas LF programa*. Nors ji ligi šiol ir nėra išspausdinta, tačiau bendrais bruožais ji yra žinoma. KD atrodė, kad ši programa yra per daug nauja ir per daug iš pagrindų nori keisti mūsų valstybės struktūrą. Ypač

didelės baimės čia kėlė mano paties mesta nepasaulėžiūrinės politikos mintis! Jai daromi priekaištai buvo spaudoje iškelti tikrai 1948 m., todėl tik tada ir buvo galima į juos atsakyti. Tačiau ir ligi tol šie priekaištai kursavo ir tebekursuoja baidydami žmones, esą LF vedas į bedievybę. Šios tad trys priežastys mano supratimu, buvo pagrindinės, kuriomis remdamiesi KD atsikūrė.

Kai KD atsikūrė, prasidėjo, kaip sakiau, pasikalbėjimai vienybės reikalu. Jų buvo ne vienas. Po pastarojo su prel. Krupavičium Hohenšvangau parašiau jam laišką. Jo nuorašą pridedu Jums, mielasias Prelate, prašydamas jį grąžinti. Jei Jums jis būtų įdomus, galite jį nusirašydinti. Iš jo pamatysite, kad Maceina nėra užsispyręs dviejų partijų agitatorius. Tačiau laikydamas LF realybe, išaugusia iš lietuviškųjų sąlygų, aš stačiau anuo metu keletą sąlygų, kurioms susiformavus, vienybė būtų galima. Deja, į šį laišką aš negavau *jokio* atsakymo. KD nuleido jį negirdomis. Taip tad gyvenimas ėjo toliau, ir KD su LF dirbo kiekvienas savęs formavimo darbą. Todėl Jūsų sakinytis, kad KD „kvietė diskutuoti šį klausimą (susijungimo. - A. Mc), kad būtų galima nustatyti sąlygas“, ir toliau: „tačiau paaiškėjo, kad Fronto žmonės yra priešingi susiliejimui“, yra neistorinis, nes 1) LF su KD yra ne sykį iš tikro susiliežimo klausimą diskutavę (Niurtingene, Šainfelde, Hohenšvangau, Kirchhaime; čia buvo net sukurta derinimo komisija su kun. Ant. Šidlausku priekyje); 2) sąlygos, kaip iš mano laiško matysite, jau seniai yra pastatytos. Tačiau visos šios diskusijos paprastai nuslysdavo į LF paneigimą, apkaltinimą skaldymu, katalikybės griovimu, todėl ir baigdavosi be jokių rezultatų. Nė vieną kartą nebuvo prieita prie principinių sąlygų svarstymo. Pasikalbėjimuose su KD atstovais LF atstovai susidarydavo įspūdzio, kad tai nėra susijungimo, bet tik *prisijungimo* siūlymai - daugiau nieko. Sakysime, Kirchhaimo konferencijoje (ji buvo sukviesta kan. Kapočiaus iniciatyva ir buvo labai formali) prel. Krupavičius pasiūlė, kad galima keisti ir KD vardą. Bet čia pat dr. Jasaitis šokosi įrodinėti, kad šis vardas esąs labai garbingas, todėl paliktinas. Šiandien LF iš tikro apie susiliežimą negalvoja, nes po penketo metų bergždžių diskusijų mums atrodo, kad gyvenimas yra nuėjęs per toli (bent tremtyje), kad jį

būtų galima atsukti atgal. Mes nenorime nei KD išnykimo, nei pačių savęs.

Todėl belieka tikrai bendradarbiavimas. Apie Jūsų minimą Ročesterio rezoliuciją aš, deja, nieko nežinau. Matyt, man ji nebuvo atsiųsta. Tačiau teigimas, kad „Fr[ontas] nenori ne tik susilieji, bet net ir nuoširdaus bendradarbiavimo“, yra teisingas tikrai iš dalies. *Kas liečia VLIK'ą, LF yra visą laiką su KD bendradarbiavęs* (išskyrus mažus tarpus). *Man* atrodo, kad čia LF net per daug buvo artimai su KD suaugęs. Aš esu prieš VLIK'inį katalikų „penketuką“. Tačiau tai yra mano vieno nuomonė. LF atstovas ir šiandien šiame penketuke yra ir visus klausimus aptaria kartu su KD atstovais. Nebuvo iš KD pusės *faire*, jei jie nuo LF visą laiką slėpė, jog VLIK'e esama dar slapto „senių penketuko“, apie kurį esu Jums minėjęs. Bet tai mažmožis. Jis tik palieka ir LF laisvas rankas ateityje įeiti į tokius junginius, apie kuriuos KD nebus painformuoti. Todėl laisvinimo kovos organizacijoje LF ir KD ėjo ir tebeeina iš vieno. Kita plotmė yra katalikų visuomenė. Čia, be abejo, tokios vienybės ir bendradarbiavimo nėra. Ar LF jo nenori? Nedrįščiau pasakyti. Greičiau LF čia yra atsargus, kad KD jo neapgautų. Matot, mielas Prelate, LF politikai yra dar jauni (bent politinė savo veikla, jei ne savo amžiumi), todėl dar neturi ano žaltiško gudrumo, kokio yra įsigiję KD politikai, ilgai stažavę jau Lietuvoje. O mes iš keleto metų artimo gyvenimo su KD įsitikinome, kad su jais reikia būti atsargiems, nes jie, nenorėdami LF egzistencijos, griebiasi visokių priemonių. Ištisa eilė jų yra nurodyta laiškuose, ypač pirmajame, prel. Krupavičiui. Mažas pavyzdėlis. Kai kun. Krupavičius buvo pakeltas į prelatus, parašiau jam sveikinimą - jam kaip kunigui, ne kaip KD šefui, nes juk gi ne KD šefas, bet *kunigas* Krupavičius buvo padarytas prelatu. Na, iš tikro aš tame laiške buvau nuoširdus, tiek nuoširdus, kad jo net nuorašo nepasidariau. O jis paėmė, šį laišką multiplikavo ir paskleidė Amerikoje, pridėdamas ir savo atsakymą kaip komentarą, žinoma, mano nenaudai. Po tokio atsitikimo suprasite, mielas Prelate, kad nuoširdumą reikia padėti į šalį ir kalbėti arba rašyti taip, kad tavo žodžiai nebūtų panaudojami politinei propagandai prieš

tave patį. Arba vėl: kaip galima būti su KD nuoširdžiam, jei tuo metu, kada VLIK'e katalikų penketukas išsijuošęs ginasi nuo laicistų puolimų, gresiančių palaidoti pačią instituciją, KD šefas P. Vainauskas daro intervenciją pas TT pranciškonus, kad šie neimtų „Darbininko“ redakcijon LF šefo Brazaičio? Mes iš to tragedijų nedarome. Tačiau visa tai verčia mus atokiau laikytis nuo KD ir, kaip sakoma, „marškinių neišsiversti“, nes kiekvieną kartą, kai mes jiems parodydavome širdį, jie manydavo, kad tai piniginė. Tai tik pora pavyzdėlių. Jų yra daug daugiau. Man yra visados įtartina, kai kas nors daug kalba apie nuoširdumą ir kitam prikaišoja jo stoką. Tokio žmogaus - atvirai prisipažinsiu - aš nemėgstu ir net savotiškai bijau. Nuoširdumo reikalavimas man yra visados ženklas - saugotis.

Žinoma, LF nėra laisvas nuo klaidų ir nuo kalčių. Jūs ir Patys jų keletą nurodėte. Jų yra ir daugiau. Tik manau, kad Jūs, Prelate, čia padarėte tą patį, nuo ko Jūs ginate KD. Kai savo laiške Jums minėjau, jog prel. Krupavičius KD konferencijoje kalbėjo apie LF, tai Jūs atsakėte: „Ką kada prel. Krupavičius kalbėjo, jis tai darė savo iniciatyva ir savo atsakomybe“. Tuo Jūs norėjote pasakyti, kad *ne už visus prel. Krupavičiaus žodžius KD imasi atsakingumo*. Bet ar ši taisyklė netinka ir LF? Ar už visus LF narių žodžius yra atsakingas sąjūdis? Manau, kad ne. Skirtumą čia reikia daryti. O jo šviesoje ir Jūsų minėtos LF kaltės pasirodo kiek kitaip. „Pirmutinė - puolimas betikslis ir dažnai nepagrįstas žmonių, kurie nėra iš jų.“ Tiesa, LF nariai (ir vadovaujantieji) yra puolę ne vieną žmogų (sakysime, dr. Jasaitį, dr. Karvelį, a. a. kun. Petraitį, kun. Mankeliūną, kun. Kazlauską MĪC, dar ir kitus; pavardžių minėti nebijau), tačiau anaipol ne todėl, kad šie žmonės „nėra iš jų“, bet todėl, kad jų veikloje buvo įžiūrėta to, ko *katalikų veikloje negali būti*. Kad šie puolimai nebuvo nepagrįsti, tai žinote Jūs, mielas Prelate, taip lygiai gerai, kaip ir aš. O jeigu ko nors nežinote, tai, jei susitiksime, papasakosiu. Be abejo, kiekvienas turi teisės turėti apie šių žmonių veiklą gerą nuomonę. Bet leiskite kitiems turėti ir kitokią ir ją pasakyti (viešai spaudoje apie tai nebuvo niekur minėta), kur reikia. Dėl to negalima daryti priekaišto, esą šie

žmonės puolami todėl, kad jie nėra iš Fronto. Tai viena. Antra, jeigu atskiras LF narys kur nors arba perdeda, arba neteisingai užsipuola, tai dėl to negalima jo kaltės padaryti viso sąjūdžio kalte, kaip dvasiškių kalčių negalima versti Bažnyčiai. Tai yra laicistų metodas. „Antra - nevykę pareiškimai Vatikano atžvilgiu Delegatūros uždarymo proga." Man ši kaltė yra visiškai neaiški. Kas, kur ir kokius pareiškimus yra daręs ir kokiame santykiyje jie yra su LF? Būkite malonus, Prelate, ir pasakykite aiškiai. „Trecia, partinis egoizmas". Šios kaltės negalėčiau nei pripažinti, nei paneigti. Tai priklausys, kokia prasmė yra dedama į žodį „egoizmas". Jei šiuo žodžiu reiškiamas susirūpinimas sava partija ir meilė jai, tuomet taip: LF yra egoistas. Bet jei šiuo žodžiu yra suprantamas kitų partijų neigimas savosios naudai, vargiai galėčiau šią kalbę pripažinti, nes LF leidžia ir net nori, kad gyventų visos partijos, o pirmoje eilėje KD. „Ketvirta - per didelis savęs ir savųjų vertinimas." Na, LF nėra nusizėmęs, tai tiesa! Ar jis turi tam pagrindo? Ką gi jis gali apie save pasakyti. Politinės grupės darbai yra vertinami ne tos pačios dienos metu. Palauksime, pažiūrėsime. Kad LF vertina savo žmones ir savo buvimą įžiūri tam tikrą misiją Lietuvai, savaime suprantama. Kitaip, kaip gi jis galėtų pasiteisinti egzistuojąs? Ar šis vertinimas yra per didelis? Galimas daiktas. Bet turbūt ši kaltė nėra „mirtinė nuodėmė".

Taigi dar sykį: LF nėra laisvas nuo klaidų ir kalčių. Bet visi mes esame nuodėmingi. Susieikime tad ir kalbėkimės kaip nuodėmingi su nuodėmingais; kalbėkimės pagal principą: *in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*. Jokių konkrečių Jums, Prelate, siūlymų šiuo tarpu nedarau, nes mūsų susirašinėjimas yra dar tik daugiau informacinis. Aš nežinau Jūsų pažiūrų daugeliu klausimų, o Jūs ne viską žinote santykiuose tarp KD ir LF. Gal mūsų laišškai padės šiuo atžvilgiu kai ką išaiškinti. Tuomet bus galima ir ką nors konkrečiau siūlyti. Gal Jūs paruoštumėte kokį nors projektą. Kadangi KD yra tremtyje išsijungę iš LF sąjūdžio, o ne priešingai, tai gal ir tiktų, kad jų atstovai šitokį projektą paruoštų. Tada pažiūrėsime.

3. Baigdamas noriu Jus painformuoti apie Jočio „žygius“ Amerikoje. Jūs rašote: „Nematau, kodėl turėtų būti jaudinamasi dėl Jočio iniciatyvos. Jei mūsų žmonės imasi iniciatyvos organizuotis, tai reikia jiems padėti, o ne boikotuoti ar jaudintis“. Principas teisingas. Tačiau kai Liuteris ėmėsi iniciatyvos organizuotis, tai visi susijaudino. Kodėl? Todėl, kad ši iniciatyva peršoko popiežių ir jį paneigė. Iniciatyva yra gera tik tada, kai ji pasilieka teisėtose savo ribose. Kai ji šias ribas peržengia, ji virsta neigimu ir skaldymu. Deja, šį sykį taip yra su Jočio iniciatyva. Jums, Prelate, kaip ir visiems kitiems, yra juk žinoma, kad Liet. darbo federacija tautininkų reikalavimu buvo savo metu perorganizuota į Liet[uvių] krikščionių darbininkų sąjungą. Tik šiuo titulu ji išliko neuždaryta, kas atsitiko su visomis kitomis partijomis. Vadinas, *LKDS perėmė LDF teises, pareigas ir tradicijas* ir jas vykdė ligi pat Lietuvos okupacijos 1940 m. birželio 15 d. Tuo tarpu paskutinę LKDS Centro valdybą išrinko teisėtai atstovų suvažiavimas Vilniuje 1940 m. gegužės 9 d. Ją sudarė: pirmininkas - prof. P. Dovydaitis, vicepirmininkas - dr. P. Dieilininkaitis, sekretorius - dr. J. Grinius, išdininkas - adv. Katilius (dabar Vaitiekūnas), valdybos narys - A. Maceina. Pirmininkas buvo 1941 m. bolševikų išvežtas, vicepirmininkas 1942 m. mirė. Kiti trys valdybos nariai atsидūrė Vokietijoje ir pasiskirstė pareigomis šitaip: pirmininkas - ir toliau palieka prof. P. Dovydaitis, vicepirmininkas, einąs pirmininko pareigas - d r. J. Grinius, sekretorius - A. Maceina, išdininkas - V. Vaitiekūnas. Ši Valdyba ir tęsia toliau LKDS (tuo pačiu ir LDF) tradicijas. Ji jau Lietuvoje paskyrė į VLIK'ą atstovą LD federacijai ir visą laiką jai tremtyje atstovavo. Bet štai po 12 metų iššoksta p. Jočys ir sakosi, jis esąs LDF pirmininkas! Kokių pagrindu? Kodėl jis nepripažįsta LKDS teisėtai išrinktos valdybos? Jeigu jis nepripažįsta iš Lietuvos atsikėlusios institucijos, tai kodėl jis pats turi būti pripažintas? Ir kur mes nueisime su šitokia iniciatyva? - čia ne iniciatyvos reikalas, mielasis Prelate, bet KD noras, kad LDF atstovautų ne LF sąjūdžio žmogus, bet krikščionis demokratas. Tai mes žinome labai gerai. Juk Jočys jau 1948 m. gruodžio 19 d. buvo susikvietęs penkis asmenis į Felbachą ir mėgino ten kurti „Darbo

federaciją". Jam ir tada jau buvo pareikštas LKDS valdybos protestas. Bet argi nebūdinga, kad P. Vainauskas buvo KD partijos įgaliotas šį suvažiavimą „pasveikinti". Tačiau kai dr. Grinius ar jo pirmatakas Vaitiekūnas buvo išrinkti į LKDS valdybą (1940 m.), tai jie dar nė nežinojo, kad LF atsiras. O paskui, patekę į LF sąjūdį Lietuvoje ir čia tremtyje, ar jie jau *dėl to* nuostojo teisių būti šios valdybos nariai ir kalbėti LDF vardu, kaip jie yra kalbėję Lietuvoje? Numoti į visa tai ranka reiškia žaisti labai negarbingą ir pavojingą žaidimą. Jei galima numoti ranka į LKDS, tai galima ir į KD, ir į kitas Lietuvoje sukurtas institucijas. Precedentas yra labai pavojingas. Neduokite, Prelate, pavyzdžio pradėti vykdyti partizaninius aktus katalikų visuomenėje. Sukąskime dantis ir pakęskime, jei kas nors ir nepatinka. Ne vienam nepatinka ir dr. Karvelis, atstovaujās Ūkininkų sąjungai (jis, rodos, šioje sąjungoje nėra nė buvęs). Kodėl tad nesusikviesti penkių senos Ūkininkų sąjungos veikėjų ir neatkurti Ūk[ininkų] sąjungos nušalinant Karvelį? O juk tokį penketą galima suieškoti arba suorganizuoti. Bet šitaip pradėję, kuo mes užbaigsime? Tuo tik parodysime, kad mums stinga paprasčiausio visuomeninio subrendimo. *Todėl čia ne LF kovoja, bet pati LKDS valdyba.* LF yra visai vis tiek, ar LDF VLIK'e atstovaus jo simpatikas, ar pritarias KD, nes LF VLIK'e jokio iš to nei nuostolio, nei naudos neturės. Todėl ne tai čia yra ginama, bet čia ginamas yra pats principas: *iš Lietuvos atkeltas teisėtą institucijas palaikyti jų nekeičiant, nes čia tremtyje jų niekas neturi teisės keisti.* Tai nėra LF „politinis egoizmas", kaip Jūs sakote. Tai yra principinis dalykas, ir *čia jokių nuolaidų nebus,* kaip jų LDS nedaro VLIK'e Mažosios Lietuvos Tarybos atžvilgiu. Kas yra teisėtai buvę Lietuvoje, tas yra teisėta ir tremtyje, ir jokie seni veikėjai čia nieko nepakeis. Ne Jočys perėmė perorganizuotos LDF pareigas, bet LKDS - su prof. Dovydaičiu ir Dielininkaičių priekyje. Spjauti į visa tai yra drąsu, bet - rizikinga. Jeigu Jūs, mielas Prelate, laiminsite šį „žygį", Jūs žaisite *labai* pavojingą žaidimą, duodami pavyzdį kitiems, kuris vieną dieną atsisuks ir prieš Jus pačius. Nereikia kurti situacijų, kurios geros tik sau pačiam, nes kiekviena situacija yra precedentas. Tačiau tikiu, kad Jums santykiečiai tarp LDF ir

LKDS nebuvo žinomi. Kitaip Jūs nebūtumėte parašę pastarosios savo laiško pastraipos.

Laiškas išėjo. Tačiau nenorėjau būti trumpas, nes randu reikalo išsikalbėti kiek plačiau, kadangi tuo būdu daug kas paaiški. Turiu apgailestauti, kad anksčiau, kai keletą sykių lankėtės Vokietijoje, neužsukote pas mane. Būtume apie daug ką išsikalbėję žodžiu. O anksčiau, kai buvau Ateitininkų Tarybos pirmininkas, buvo dar daugiau problemų, negu dabar! Dabar jos yra tikrai politinės. Anksčiau būta kultūrinių ir net religinių, nes ir šioje srityje ne viskas pas mus buvo tvarkoje. Tačiau šie dalykai dabar jau yra istorija. Tikėsimės, kad ir politiniai nesklaidumai, kiek jų pasitaiko, bus peržengti, jeigu ne mūsų pačių susipratimu, tai paties gyvenimo vyksmu, nes šis didysis sprendėjas išsprendžia visus žmogiškuosius galvosūkius. Linkėdamas Jums daug vidinio džiaugsmo Kristaus Prisikėlimo šventėje, reiškiu Jums gilią draugišką pagarbą.

Jūsų A. Maceina

Į šį antrą kilometrinių A. Maceinos laišką atsakiau scančiu laišku:

Mielas Profesoriau,

Dėkingas esu už paskutinįjį laišką (kovo 29). Atsiprašau, kad užtrukau su atsakymu. Prieš šventes (Velykas. - L. T.) tiek turėjau darbo, kad nebesuskubau. Ir šiuo metu esu labai pavargęs: nežinau, ar sugebėsiu tinkamai išdėstyti savo mintis.

Grįžtu vėl dėl dviejų politinių partijų klausimo.

Atidžiai perskaičiau Jūsų išvedžiojimus ir argumentus už dviejų katalikų politinių vienetų buvimą. Daugelis Jūsų pastabų yra teisingos. Vis dėlto jos neįtikina ir nepateisina, mano manymu, dviejų partijų egzistencijos.

1. *Tradicija ir pažanga.* Neįsivaizduoju, kad kuri nors politinė partija turėtų būti nekintanti. Ne. Išmintis reikalauja, kad partijos politinė kryptis ir programa įvairuotų pagal

laiko, vietos ir kitų aplinkybių diktuojamas sąlygas. Yra momentų, kada partija turi daugiau laikytis tradicijos; yra - kada ji privalo pasidaryti pažangos veiksnys. Pažanga tad ir tradicija gali rasti atsakymą vienoje politinėje partijoje. Tai nėra jokia utopija.

2. *Politinių priemonių ir metodų skirtingumas.* Aišku, kad politiniame gyvenime yra galimas ir net privalomas įvairavimas ir skirtingumas taktikoje bei priemonėse. Vis dėlto ir čia įvairavimas priklauso nuo sąlygų ir aplinkybių. Toje pačioje partijoje įvairavimas taktikoje bei metoduose yra ir galimas, ir būtinas. To reikalauja politinė išmintis ir taktas. Kuri partija nemoka įvairuoti ir taikytis prie gyvenimo reikalavimų, kiek tai leidžia principai, ta negali turėti pasisekimo. Priemonių panaudojime, o taipgi taktikoje yra tobulesnių ir mažiau tobulų apsisprendimų. Suprantama, kad kiekviena partija turi siekti, kiek tik ji pajėgia, pasisavinti ir vykdyti tai, kas jos veikimo ir sąlygų ribose yra tobuliau. Esant dviem politiniams vienetams, vienas jų neišvengiamai turės pranašumo, bus labiau atitinkamas gyvenimo sąlygoms bei reikalavimams. Kodėl tad dalis katalikų turėtų pasilikti bei pasilikti prie netobulesnių veiksmų, kai mato, kad kiti randasi tobulesnėje pozicijoje? Ar tik tam, kad išlaikytų atgyvenusią partiją? Aš visada visus tikinčiuosius kviesčiau laikytis tos partijos, kuri labiau atitinka gyvenimą; kurios taktika ir metodai yra tobulesni. Palikimas dalies savų jėgų prie netobulo vieneto būtų skriaudimas ir krašto, ir pačių katalikų energijos.

3. *Autokritika.* Ji yra galima ir būtina vienoje ir toje pačioje partijoje. Mano įsitikinimu, demokratinėje valstybėje kiekviena politinė partija turi būti demokratinė, kurioje turėtų būti praktikuojama laisva ir planinga autokritika. Kiekviena demokratinė partija turėtų būti tam tikru būdu lyg mažas parlamentas: su pozicija ir opozicija. Šitai praktikuoja Italijos KD partija.

4. *Valdžios išlaikymas.* Sutinku, kad valdanti partija dažnai pabosta ir rinkimus pralaimi. Tai įvyksta dėl dviejų

veiksnių: dėl valdančios partijos padarytų klaidų, dėl asmenybių stokos ar dėl katalikų politinio besąmoningumo (nesubrendimo. - L. T.).

Pirmam veiksmui (priežasčiai. - L. T.) pašalinti reikia ne dalinti, bet apjungti visus katalikus, kad būtų sukoncentruotos visos jėgos: tos, kurios studijuoja ir atranda naujus metodus bei priemones, ir tos, kurios vykdo politinį darbą. Nedarant klaidų, o vykdant nuolatinę pažangą, viena partija gali išsilaikyti valdžioje ilgą laiką. (Pavyzdys - italų KD partija yra valdžioje be pertraukos virš 40 metų. - L. T.). Pavyzdžius turime iš Anglijos konservatorių ir Italijos liberalų partijos istorijos. Šioji pastaroji iki fašizmo valdė Italiją beveik per 50 metų. Tas pats pasakytina apie Prancūzijos radikalsocialistus tarp dviejų pasaulinių karų ir prieš tai.

Katalikų 1926 metų pralaimėjimas Lietuvoje buvo ne tiek mūsų politikų, kurių per maža pilnai pasiruošusių turėjome, kiek buvo dvasiškijos apsileidimas, kadangi nesugebėjo žmones politiškai išauklėti ir iššmoninti. Dabartinis popiežius (Pijus XII. - L. T.) pastebėjo Bažnyčios vyrų praeityje kartotas klaidas: kviečiant nesidomėti politine veikla, izoliuotis nuo jos. Šitai aniems Bažnyčios vyrams įkvėpė masoniškos bei laicistinės jėgos, kurios ir nūdien dar laiko savo (varomos propagandos. - L. T.) įtakoje daugelį Prancūzijos katalikų, o šiųjų įtaką mes patiriame ir mūsų tarpe. (Nepasaulėžiūrinės politikos teorijos tikrasis autorius yra J. Maritain. - L. T.). Laicistai viską mums žada, kad mes jiems paliktume politinio gyvenimo plotmę. Jo Šventenybė Pijus XII pakartotinai ir išakmiai katalikams primena, kad *l'action civique et politique* yra nedispensuotina, šventa katalikų pareiga. Mes ateityje turėsime taip iššmoninti mūsų katalikus, kad politinio gyvenimo pareigą jaustų sąžinės pareiga, ir kad jie žinotų, jog politinė veikla negali būti atskirta nuo kitų krikščioniško gyvenimo ir krikščioniškos veiklos pareigų; jog sąmoningas savųjų neparėmimas yra išdavimas bendroje krikščio-

niško gyvenimo plotmėje. Lietuvos katalikai turės sekti ir laikytis Episkopato direktyvų ir tame, kas liečia valstybinį bei politinį gyvenimą. Šios direktyvos buvo parengtos ir priimtos 1944 m. paskutinėje Lietuvos vyskupų konferencijoje. Laimingu būdu viena kopija šių direktyvų atsirado tremtyje. Šiuo metu jos yra perredaguojamos ir netrukus bus atiduotos spaudai.

5. *Kultūrinė autonomija.* Esu už kultūrinę autonomiją. Manau, kad Lietuvos Episkopatas bus už ją. Bažnyčia nieko nereikalauja iš valdžios, tik turėti pilną laisvę ir reikiamas priemones bei sąlygas vykdyti savo veiklą. Šitai turėdami mes nebijome jokios konkurencijos. Mūsų pusėje yra tiesa, o tiesa *in pari rerum ordine* visada laimi. Žinoma, ir kultūrinė autonomija neduoda pilnų garantijų, nes atėjusi netinkanti valdžia gali viską aukštyti kojomis apversti. Bet vis dėlto yra šiokia tokia garantija.

6. *Laicistinis frontas.* 1926 metais Lietuvoje kairiesiems laimėjimą davė ne vien KD klaidos, o taip pat paskleista antiklerikalinė nuotaika. Šis veiksnys bus realus, ir gal net dar daugiau, ir ateityje. Neturime turėti iliuzijų, kad mūsų kraštas yra perdėm katalikiškas ir (sąmoningai) tikintis. Deja, dechristianizacijos procesas buvo smarkiai palietęs ir mūsų Lietuvą. O dabartinis bolševikinis viešpatavimas paliks dar daugiau antikrikščioniškumo (ir antireligingumo. - L. T.) pėdsakų. Turėsime stiprų politinį priešą. Prieš jį teks kovoti sutelktomis ir vieningomis jėgomis. Žinoma, ir du politiniai (katalikų. - L. T.) vienetai gali sutartinai kovoti prieš laicistus, bet jų kova bus mažiau sėkminga. Sulipdyti du gabalai visada yra mažiau stiprūs negu vienas. Dviejų vienetų buvimas visada įneš rivalizacijos pobūdžio trynimosi, ir svarbiausia, dezorientacijos katalikų tarpe. O tai būtų bereikalingas jėgų eikvojimas, žalingas pozityviniam darbui.

7. *Dabarties reikalavimai.* Man patiko prof. Juozo Brazaičio. -L. T.) mestas šūkis Amerikoje: „Padėkime kryželį ant praeities nesusipratimų!“ Praeityje, manau, buvo kaltės

iš abiejų pusių. Nieku būdu neteisinu ir neginu visais atžvilgiais KD, kuriems Jūs mane bereikalingai priskiriate. Iki šiol aš bendradarbiauju su kai kuriais iš KD žmonių, bet partijos žmogum nebuvau, nesu ir nebūsiu. (Kunigas juk turi stovėti virš partijų! - L. T.) KD man yra taip brangūs, kaip ir Frontininkai, kaip ir visi kiti lietuviai katalikai. Aš sielojuosi ne partiniais, o katalikų reikalais. Su Fronto žmonėmis (išeivijoje. - L. T.) aš maža teturėjau ryšio, nes čia buvau jų apšauktas išdaviku, priešu ir kit. Amerikoje kai kur buvo net sutrukdyta man pasirodyti; nebuvau taip pat pakviestas į Ročesterio suvažiavimą. Nuvykau tik, kad prel. J. Balkūną pavaduočiau ir t. t. Aš manyčiau, kad šiuo metu mes turėtume visi užmiršti, kas buvo netolimoje praeityje, ir vieningomis jėgomis rengtumės ateičiai.

Pirmas žingsnis turėtų būti Fronto programos paskelbimas. Tada katalikiškoji visuomenė pradėtų orientuotis, kas iš tikrųjų yra tas L[ietuvių] frontas. Turint prieš akis abiejų vienetų programas, galima būtų pradėti diskutuoti vienybės klausimą. Aš sakau, jei Fronto programa bus visais atžvilgiais priimtina ir žymiai geresnė už turimąją KD programą, tai susivienijimo klausimas bus labai paprastas: priimame tai, kas geresnio, kitaip tariant, pasisavinam Fronto programą ir diskutuojam tik dėl antraeilių vienybę liečiančių klausimų. Pirmasis tų klausimų būtų vardo klausimas. Lietuvių fronto titulas man nepatinka, kadangi jis praktiškai nieko nepasako. Ypač man nepatinka „Frontas“. Jis primena nesenos praeities liūdnius „Frontus“. Atsirastų dar ir kitų smulkmenų bendrai aptarti ir nustatyti.

VLIK'e ne visada buvo darnus mūsų bendradarbiavimas. Jis niekada nebuvo per tamprus. Kartais būdavo tokių plyšių, kurie kėlė baimės. Manau, kad ne kartą ne vienas ir pralaimėjimas dėl to turėta. Senių trejukė iššaukė „jaunųjų“ trejukę, būtent tautininkų, Fronto ir liaudininkų. Kaip vėliau pasirodė, tai buvo mums visiems žalinga.

8. *Darbo federacija.* Darbo federacija man nebuvo žinoma. Aišku, turi būti respektuojama teisėta valdyba. Matot, ir šis nesusipratimas yra susiskaldymo padarinys. Pradedam kitiems kojas kišti; vieni po kitais knistis ir t. t. Man visi brangūs: ir dr. Grinius, ir Jočys, ir Valaitis. Visi mūsų žmonės. Visi mūsų reikalui naudingi. Suraskim bendrą kalbą; panaikinkim mus skiriančią sieną, o visi nesusipratimai išnyks. Esam juk „vienas Kūnas, viena Dvasia... vienas yra mūsų visų Tėvas, kuris visa visame pripildo" (plg. *Ef* 4, 46).

Prašau atleisti, jei buvau nenuoseklus. Galva per sunki...

Daug Velykų džiaugsmo linkiu Jums iš visos Jus gerbiančios mano širdies.

pas. *L. Tulaba*

Mūsų korespondencija su dr. A. Maceina tęsėsi ir buvo gana intensyvi per visus 1952 metus. Aiškinomės. Sielojomės. Bandėme ruošti projektus pasiekti susitarimą. Buvo tačiau, kas - sąmoningai ar nesąmoningai - drumstė vandenį ir kliudė vienybę pasiekti. Susirašinėjau tuo pačiu metu ne tik su A. Maceina, bet ir su prel. M. Krupavičiumi ir su dr. P. Karveliu. Susirašinėjimą su šiais dviem KD pagrindiniais vadais ir VLIK'o vadovais gal galėsiu paruošti spaudai atskiru leidiniu.

Po ilgų susirašinėjimų dr. A. Maceina 1952 pabaigoje man parašė sekantį laišką. Jį paduodu ištisai, nes jis rodo, kad A. Maceina buvo vienas iš nedaugelio LF asmenybių, kuris pajėgė pakilti virš partinių šališkumų ir širdingai sielojosi dėl nedarnos lietuvių katalikų tarpe.

Seka dr. A. Maceinos laiškas.

Freiburg i. Brsg., Silberbachstr. 1

Mielasis Prelate,

Nekreipkite per daug dėmesio į mano pastaruosius du laiškus, rašytus labai sugelta širdimi: jie yra daugiau nuotaikos išraiška,

negu gairės tolimesnei veiklai. Aš ir toliau pasilieku vienybės šalininkas, nes matau, kad mums vienybė yra būtina, nes kitaip mes žlugsime - visi. Mes esame dar per maža iškultūrinę savo širdis, kad nebaudžiamai galėtume eiti skirtingais keliais į tą patį tikslą. Juk jeigu net tokie šviesūs žmonės, kaip kun. Vyt. Bagdanavičius pradeda, kaip žmonės sako „išeiti iš rašto“ vadinamas Liet[uvų] fronto žmonės principų griovėjais (plg. jo str. „Žmonės ir principai“. - „Draugas“, 1952 m. rugsėjo 22 d., Nr. 222), tai ką bekalbėti apie kitus. O tai yra išpėjantis ženklas. Kaip apskritai demokratija yra galima tikrai kultūringoje tautoje, taip lygiai tik kultūringoje ir tikrai religingoje katalikų visuomenėje yra galimas įvairumas politiniame darbe ir sykiu sutarimas tiksluose ir pagrindiniuose keliuose. Kai šitokio kultūringumo visuomenė dar nėra pasiekusi, tada įvairumas išsigema į tokias barbariškas rungtynes, kokias matome dabar mūsų tremtyje. Todėl manyje vis labiau stiprėja įsitikinimas, kad mums iš tikro reikia *tik vieno* politinio vieneto. Sociologiniai argumentai už dvi partijas, kuriuos jums dėščiau anksčiau, pasilieka galioje, bet jie gali būti įvykdyti tikrai tada, kai tai supranta *pati* visuomenė. O mūsųji to nesupranta. Todėl šie argumentai pasilieka gryna teorija, nerandanti atramos konkrečioje praktikoje. Reikia tad šią teoriją pasidėti į spintą ir naudoti tik valstybės filosofijai, nes praktinis gyvenimas reikalauja ko kito: jis reikalauja *vieningumo*.

Jūsų nuoširdumu ir nepartiškumu niekad neabejojau ir kaip tik todėl pasirinkau Jus - tam davėte progos Jūs patys - tuo žmogumi, su kuriuo mačiau galėsiąs atvirai ir vaisingai išsiskirti. Ir neapsivyliau. Atvirai Jums pasakysiu, kad kai kas net ir dabar mane bara, kam įsileidau su Jumis į korespondenciją. Tačiau aš šių barnių nepaisiau ir nepaisau, nes žinau, kad Jūs turite irgi priešų, kaip jų turi kiekvienas žmogus. Jūs rašote, kad Jumis „pradeda bodėtis ir vienos, ir antros katalikų politinės grupės vadai“. Mielasis Prelate, galiu Jums užtikrinti, kad LF vadai Jumis nesibodi. Priešingai, kiek jaučiu, jie žiūri į Jus kaip į galbūt vienintelį žmogų, kuris gali šiuo metu labai daug ko pasiekti. Tai rodo ir prašymas, atėjęs iš USA, kad Jums persiųsciau Jūsų gautus dokumentus, liečiančius konfliktą su Jočiu.

Žinoma, ir tarp LF yra žmonių, kurie nepatinka nei Jums, nei man. Iš jų ir plaukia anos įžeidžiančios frazės. Iš jų plaukia ir kitokia nuotaika, negu mes - Jūs ir aš - norime sukurti. Bet, tikėkite, šie žmonės neturi lemiančios persvaros LF eilėse. Todėl aš jų nepaisau; nepaisykite ir Jūs.

Šitoje vietoje kaip tik noriu atsakyti Jums į Jūsų laiško (š. m. rugsėjo 17 d.) klausimą, „ar nebūtų pravartu, kad sergančio Prelato vietoje atsirastų kitas autoritetingas žmogus, kuris imtųsi atstatyti VLIK'e *status quo ante*, o drauge reformuoti patį VLIK'ą tiek asmenų, tiek struktūros atžvilgiu". Man atrodo, kad tai būtų pats išganingiausias būdas. LF su šiuo siūlymu sutiks ir su tokiu žmogumi kalbės. Tai galiu Jums užtikrinti. Man pačiam norėtusi, kad tokiu žmogumi būtumėte *jūs patys*, Prelate! Tik viena nereikia pamiršti, kad laicistai taip lengvai nenusileis. Todėl reikės išvystyti didelį spaudimą, o tokį spaudimą išvystyti galės tik visa katalikiškoji visuomenė. Jeigu ir toliau eis flirtas su laicistais, kaip jis eina dabar dr. P. asmenyje, tai laicistų nebus galima priversti. Jie nusileis tik *vieningam* katalikų frontui. Tai yra bendras įsitikinimas visų, kurie laicistus pažįsta. VLIK'ą sudarant buvo tas pat: iš sykio jie siūlė katalikams tik vieną vietą, kviesdami jį iš sykio prof. Brazaitį, o paskui Adolfą. Tačiau kai šie jiems ultimatyviai pareiškė arba - arba, laicistai nusileido. Taip bus ir ši sykį. Mes neturime abejonės, kad jei rugpjūčio 3 d. visos katalikų grupės būtų laikusios vienodai, laicistai būtų nusileidę. Jeigu tad Jums (ar kam kitam) tektų iš tikro imtis iniciatyvos atstatyti *status quo ante* ir eiti prie VLIK'o reformų, tai visų pirma ši didelį darbą tektų pradėti nuo katalikų visuomenės apjungimo. Kadangi šio apjungimo *kol kas* negalima pasiekti, sujungiant į vieną politinį vienetą KD ir LF, tai reikia sukurti aukštesnę politinį organą katalikų politikai diriguoti. Šia prasme mano ir buvo sumanytas Katalikų politinės veiklos centras (KPVC).

Dėl jo sudarymo procedūros man ateina galvon šitokios mintys. Vyskupai, be abejo, *oficialiai* jo nesuims sudaryti. Tačiau tai galėtų būti atlikta tokiu būdu. J. E. vysk. Brizgys, kaip esąs Amerikoje (nes ten, mano galva, turėtų būti tas centras), imasi

iniciatyvos. Tačiau kad tai nebūtų tik asmeninis jo ryžtas, jis pasitaria šiuo klausimu su kitais vyskupais, su Kunigų vienybe ir su Ateitininkų federacija. Tai yra svarbiausi šio meto mūsų visuomeniniai organai. Paskui vysk. Brizgys kviečia prof. Brazaitį KPVC sudaryti, pažymėdamas, kad šiuo reikalu yra gautas pritarimas minėtų institucijų. Žinoma, KD prieš tai purtysis. Tačiau tegu jie atsimesna pastarąsias savo išdaigas, savo visą ligšiolinį vadovavimą, kuris privedė prie dabartinio kracho ir tegu leidžia pamėginti kitam katalikų sparnui, kaip savo metu „Žaibo“ bendrovė leido pamėginti vietoje „Ryto“ išleisti „XX amžių“. Argi tai nebuvo gražus pamėginimas? Esu įsitikinęs, kaip taip būtų ir šiuo kartu, nes būtų prikelta iš snaudulio ir net iš užmaršties naujų politinių jėgų, kurios dabar tyli, nes maišatyje neturi progos veikti. Jeigu kartais J. E. vysk. Brizgiui būtų pačiam dėl kokios nors priežasties nepatogu, siūlyčiau tada šios iniciatyvos imtis *Jums* patiems, Prelate, pasitarus su visais vyskupais, su Kunigų vienybe ir Ateitininkų federacija; taip pat, žinoma, kartu ir su KD ir LF vadovybėmis. Visa kita eis jau lengviau. Jeigu Jūs ar kas kitas šios iniciatyvos (forma man nėra svarbi) imtųsi, praneškite man, kad painformuočiau LF vadovybę Amerikoje, kad jie ten nepridirbtų kokių nenumatytų šposų, kadangi jie yra nusiteikę karingai.

Dar sykį perskaičiau prof. Brazaičio laišką prel. M. Kr[upavičiui], kuris, sakote, Jus nustebinęs ir esąs „rašytas susijaudinimo įtakoje“. Jei turite galvoje jo laišką š. m. rugpjūčio 13 d. (nes jame yra Jūsų cituojamas sakinyš apie skiriamąsias jėgas), tai jis man atrodo labai šaltas ir „sachlich“. Prof. Brazaitis jame niekur prel. M. Kr. nekaltina (apskritai nieko nekaltina), tik praneša, kad „nebeturiu nei moralinės teisės ir nebematau prasmės daryti toliau pastangų tai vienybei laimėti“, nes išvažiuodamas buvo pažadėjęs prel. Kr. vienybe rūpintis ir buvo padaręs nemaža konkrečių žygių, kuriuos savo laiške mini. Neginamas prieš laicistus dviejų grupių, Brazaitis, be abejo, kitaip pasielgti nė negalėjo. O prel. Krupavičiui jis pats sakosi jaučia tuos pačius sentimentus kaip ir anksčiau. O tos jėgos, kurios mus skiria, Brazaičio yra suprantamos *paskutinių faktų prasme*, kas aiškiai matyti iš konteksto, nes rugpjūčio 3 d. viršino kaip tik skiria-

mos jėgos, nepaisant mūsų bendro tikėjimo ir bendros socialinės doktrinos.

Jeigu mums laimingai pasiseks užbaigti politinį chaosą, tada rašysiu Jums apie religinį ir kultūrinį mūsų gyvenimą. Man jis yra žymiai arčiau prie širdies, negu politinis. Jeigu su Jumis kalbėjosi prof. Z. Ivinskis, jis turėjo Jus painformuoti ir daug ką pasakyti žodžiu, ką aš jam perdaviau pasakyti. Jis stovi prie visų šių dalykų arti ir gali Jums būti labai naudingas, nes jis yra konsilijantiškas žmogus. Dekodamas už labai prietelišką laišką, linkiu Jums daug sėkmės Jūsų ryžtingume ir reiškiau bičiulišką pagarbą.

Jūsų A. Maceina

Pasikeitėme dar keletu laiškų. Ginčijomės. Aiškinomės. Pagaliau susitarėme. Laiške, rašytame gruodžio 17 d. 1951 metais, A. Maceina man rašė: „Viena tik pastebėsiu: aš esu vis didesnis vienybės šalininkas. Mūsų visuomenėje vyksta tam tikra diferenciacija (neišskiriant nė LF), ir jos akivaizdoje aš esu už vienybę. Tam tikrą laiką aš dar stebėsiu šią diferenciaciją ir apie ją painformuosiu. Paskui pasiūlysiu Jums vėl vieną projektą. Yra žmonių, kurie jau atsiriboja nuo mūsų pastangų. Tai skatina mane jas tik dar labiau intensyvinti“. Toliau tame pačiame laiške dar rašė: „Nekreipkite dėmesio, jei iš tikro Vaitiekūnas pakartotinai priešingas tezes skelbia, negu aš. Ne jis formuluos L[ietuvių] fronto nusistatymą pasaulėžiūros atžvilgiu... LF programa, išreiškianti jo ideologiją, yra ir bus krikščioniška arba šiame sąjūdyje manęs nebus. Tai jums sakau visu griežtumu ir įsitikinimu. Jokio liberalinio atspalvio aš joje neleisiu ir nepraleisiu. Nepasaulėžiūrinė politika yra tik politinių institucijų nesikišimas į pasaulėžiūros reikalus, o ne indiferentizmas. Programoje šio vardo nėra. Joje yra tik kultūrinė autonomija, daugiau nieko. Terminas 'nepasaulėžiūrinis' yra paliktas už programos ribų privatinėse sferose.“

Deja, mudviejų su mielu A. Maceina pastangos suvesti katalikus į vienybę politinėje ir visuomeninėje veikloje nepavyko. Dr. Antanas teisingai jautė, kad kai kurie jo bičiulių ėmė atsiriboti nuo jo. Taip kad nedarna ir rietenos tarp katalikų tęsiasi ir tęsiasi mūsų visų bendram nelabui. Esu tikras, kad už visa tai atsakomybę neša tikrai ne J. Brazaitis ir ne A. Maceina, o kiti tikrieji LF vadai, kurių viršūnėje stovėjo ir stovi dr. A. Damušis ir V. Vaitiekūnas-Katilius. Bet ir KD vadai neabejotinai padarė klaidų, ieškodami LF tarpe priešų, o ne draugų. Dieve duok, kad vėl atgavusioje pilną nepriklausomybę Lietuvoje, kai išauš ši laiminga valanda, katalikai pajėgs pasimokyti iš mūsų klaidų ir vieningi „kaip ažuols drūtas“ atsistos ir stovės ten prie Nemunėlio prie brangios Tėvynės vairo.

Iš: Ladus Tulaba. Nuo Dusios iki Tiberio: atsiminimai: vingiuotas mano gyvenimo kelias biografiniuose atsiminimuose. - Roma, 1993, t. 1, p. 280-332.